

TOMI JANSSON

SAATANAN VASIKKA
Todistajien uhkailu Suomessa

POLIISIAMMATTIKORKEAKOULU
TIEDOTTEITA 42
2005

POLIISIAMMATTIKORKEAKOULU

Espoo 2005

SAATANAN VASIKKA

Todistajien uhkailu Suomessa

Tomi Jansson

Poliisipäällystön tutkinto nro 7

ISSN 1455-8289

ISBN 951-815-102-4

Edita Prima Oy, Helsinki 2005

Kuvailulehti

Tekijä Tomi Jansson		Kurssi/Tutkinto Poliisin päällystötutkinto 7	
Julkaisun nimi Saatanan vasikka Todistajien uhkailu Suomessa		Julkisuusaste Julkinen	
Opintoaine ja ohjaaja Kriminologia Markku Heiskanen Petri Martikainen		Avainsanat Todistaja, uhkailu, todistajansuojelu	
Tiivistelmä <p>Tutkielmassa tarkastellaan aluksi todistajien asemaa rikosprosessissa ja käydään läpi todisteluun liittyviä oikeusperiaatteita ja lainsäädäntöä. Lisäksi kartoitetaan voimassa olevia keinoja todistajien suojelemiseksi sekä pohditaan uusia mahdollisuuksia todistajansuojelussa. Tarkastelun kohteena on myös todistajansuojelun kansainvälinen kehitys ja tilanne muissa Pohjoismaissa.</p> <p>Tutkielmassa keskitytään analysoimaan vuosina 2001, 2002 ja 2003 oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen -rikosilmoituksissa ilmenevää todistajien uhkailua tai heihin kohdistuneen väkivallan laatua sekä rikoksien asianosaisia. Lisäksi tarkastellaan minkälaisissa perusrikoksissa (alkurikos) todistajien uhkailua on esiintynyt. Eräänä päätavoitteena on tämän heikosti tunnetun ongelma-alueen esiintuominen. Tutkielmassa onkin useita todellisia esimerkkitapauksia, joissa esiintyvien henkilöiden nimet ja osin myös tapahtumapaikat on muutettu asianosaisten suojelemiseksi.</p> <p>Tutkimusmenetelmä on ollut rikosilmoitustietojen erittelyn ja analysoinnin osalta lähinnä kvantitatiivista ja toisaalta, tutkielman laatijan työssään tekemien omien havaintojen ja tutkielmassa olevien esimerkkitapausten osalta, kuvailevaa.</p>			
Sivumäärä 77	Kieli Suomi	Laatija Tomi Jansson	
Tietopalvelun merkinnät:			

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	6
1.1	Tutkimusteemasta	6
1.2	Tutkimusongelma ja menetelmät	7
1.3	Näkökulmia todistajansuojelun tarpeellisuudesta	9
	1.3.1 Työssä kohtaamiani esimerkkitapauksia	9
	1.3.2 Asianajajan kannanotto	12
	1.3.3 Poliisibarometrien todistajia koskevista tuloksista	12
2	TODISTELU RIKOSPROSESSISSA	15
2.1	Todistajan oikeudet ja velvollisuudet	15
2.2	Perätön lausuma esitutkinnassa	17
2.3	Perätön lausuma oikeudenkäynnissä	18
2.4	Positiivisesta ja negatiivisesta totuusvelvollisuudesta	20
2.5	Vapaa todistusteoria ja tuomitsemiskynnykset	23
3	TODISTAJIEN UHKAILU SUOMESSA VUOSINA 2001–2003	24
3.1	Yleistä	24
3.2	Perusrikokset, joissa todistaja oli joutunut uhatuksi tai väkivallan kohteeksi ..	27
	3.2.1 Väkivaltarikokset	27
	3.2.2 Omaisuus- ja rattijuopumusrikokset	27
	3.2.3 Talous- ja huumausainerikokset	28
	3.2.4 Siviilioikeudelliset riita-asiat	28
	3.2.5 Alkoholirikokset, muu ja tuntematon perusrikosluokka	29
3.3	Uhkailuista ja väkivallan laadusta	31
	3.3.1 Henkilökohtainen uhkailu	31
	3.3.2 Väkivallan käyttö	31
	3.3.3 Puhelimitse tapahtunut uhkailu ja muu uhkailu	32
3.4	Rikoksen tekijöistä ja uhreista	34
4	VOIMASSA OLEVIA KEINOJA TODISTAJAN SUOJELEMISEKSI	36
4.1	Oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen	36
4.2	Lähestymiskielto	38
4.3	Oikeudenkäymiskaari ja laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa	40
	4.3.1 Todistajan kuuleminen pääkäsittelyssä asianosaisten läsnä olematta	40
	4.3.2 Todistajan kuuleminen audiovisuaalisten laitteiden avulla	40
	4.3.3 Tukihenkilöistä	42
	4.3.4 Todistajan yhteystiedot haastehakemuksessa	43
4.4	Poliisilaki, pakkokeinolaki, laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta sekä laki oikeudenkäynnin julkisuudesta	44
	4.4.1 Poliisilaki	44
	4.4.2 Pidättäminen, vangitseminen ja matkustuskielto	45
	4.4.3 Todistajan henkilö- ja yhteystietojen kirjaaminen	46
4.5	Muita nykyisiä keinoja todistajan suojelemiseksi	47
	4.5.1 Julkisista rekistereistä	47
	4.5.2 Vangin vapautumisesta ilmoittaminen todistajalle	48
	4.5.3 Tuomioistuinten turvallisuus	48
	4.5.4 Muita mahdollisuuksia todistajan suojelemiseksi	49

5	UUSIA MAHDOLLISUUKSIA TODISTAJAN-SUOJELUSSA.....	50
5.1	Anonyymitodistelu	50
	5.1.1 Mitä anonyyminä todistamisella tarkoitetaan?.....	50
	5.1.2 Nimettömänä todistaminen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kannanotto.....	50
	5.1.3 Järjestäytynyt rikollisuus ja anonyyminä todistaminen	51
	5.1.4 Anonyymitodistelun tuleminen osaksi Suomen lainsäädäntöä?.....	52
5.2	Todistajan suojele mm. uuden identiteetin avulla	53
	5.2.1 Suomessakin tarvittava mahdollisuus?	53
	5.2.2 Ongelmakohtia	54
	5.2.3 Europolin ratkaisuesitys.....	55
6	KANSAINVÄLINEN KEHITYS JA TILANNE MUISSA POHJOISMAISSA	56
6.1	Euroopan unioni	56
6.2	Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus.....	57
6.3	Euroopan neuvoston ministerikomitea	58
6.4	Tilanne muissa Pohjoismaissa	60
6.5	Pohjoismaiden neuvosto	62
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	63
7.1	Yleistä	63
7.2	Massarikokset	65
7.3	Vakavat rikokset ja syytetyille tuntematon todistaja	66
7.4	Vakavat rikokset ja syytetyn tuntema todistaja	67
7.5	Lopuksi	69
8	ETYMOLOGIAA.....	70
	LÄHDELUETTELO	71

1 JOHDANTO

Kuulustelun jälkeen rikoksesta epäilty Jussi Aaltonen kieltäytyi allekirjoittamasta kuulustelukertomustaan ja ilmoitti: "Täytyykin tässä keskittyä näihin kostotoimenpiteisiin. Se todistaja-lutka saa nyt kyllä kärsiä tästä! Saatanan vasikka!!!" Myöhemmin Aaltonen oli mennyt todistajan työpaikalle, jossa hän oli uhannut ja solvannut todistajaa. (31.7.2002.)

1.1 Tutkimusteemasta

Hallituksen 18.10.2002 antamassa lakiesityksessä eduskunnalle, jossa esitettiin muutoksia oikeudenkäymiskaaren todistelua koskeviin säännöksiin, mainitaan, ettei Suomessa ole todistajien uhkailun olemassaolosta tai yleisyydestä kattavasti tutkittua tietoa. Samoin täsmällistä tietoa puuttuu siitä, keihin henkilöihin mahdollinen uhkailu todellisuudessa kohdistuu. Edelleen arvioidaan, että mahdolliset uhkailut kohdistuvat etupäässä rikoskumppaneihin eivätkä niinkään täysin ulkopuolisiin todistajiin. (HE 190/2002, 4.) Todistajien uhkailu näyttäisi siis olevan heikosti tunnettu ongelma-alue, jonka selvittämistä jopa valtion ylin johto toivoo. Myös Paavo Lipposen II hallituksen hallitusohjelmassa on maininta todistajien oikeusturvan ja -suojan parantamisesta.

Olen työskennellyt Helsingin poliisilaitoksen väkivaltarikosyksikössä vuodesta 1984. Tuona aikana olen todennut todistajan aseman olleen eräissä tapauksissa luokattoman heikko. Tutkielmani aihe kiinnostaa minua näin ollen henkilökohtaisesti ja koen sen tärkeäksi. Tässä luvussa (1.3.1) käsittelen kahta esimerkinomaista tapausta hieman tarkemmin.

Poliisihallinnossa ei ole kattavaa ohjeistusta mahdollisista todistajansuojelukeinoista. Eräänä tarkoituksena onkin ollut voimassaolevien todistajansuojelukeinojen kokoaminen yhteen. Näitä löytyy lukuisista eri laeista, asetuksista ja yleisesti hyväksytyistä poliisikäytännöistä.

Olen vuosien varrella jutellut useiden poliisien, oikeusoppineiden, Poliisiammattikorkeakoulun opettajien ja tutkijoiden kanssa tutkielmaani liittyvistä asioista. Kiitän yleisesti kaikkia sekä erityisesti tutkielmani ohjaajia valtiotieteen tohtori Markku Heiskasta ja rikosprosessioikeuden yliopettaja Petri Martikaista. Lisäksi kiitän Helsingin väkivaltarikostut-

kintayksikön rikosylikomisario Kari Tolvasta ja rikosylikomisario Juha Rautaheimoa näkökulmista ja ideoista.

Tutkimusta suunnitellessani lähtökohtanani oli se, että käsiteltävä asia on arkaluontoinen ja useasti pelkotilojakin herättävä. Tinkimättömänä periaatteena oli, että asianosaisten nimet eivät tule julki missään vaiheessa ja ettei heitä voi myöhemminkään yhdistää juttuihinsa. Näin ollen *tämän tutkielman esimerkkitapauksissa esiintyvien henkilöiden nimet ja joiltakin osin myös tapahtumapaikat on muutettu asianosaisten suojelemiseksi. Esimerkkitapausten jälkeen on sulkuihin merkitty rikoksen tekopäivä.*

1.2 Tutkimusongelma ja menetelmät

- 1) *Uhkaillaanko Suomessa todistajia? (luku 1, 3 ja 7)*
- 2) *Onko uhkailu vain suunsoittoa vai käytetäänkö väkivaltaa? (luku 3)*
- 3) *Mitä keinoja todistajan suojelemiseksi on tällä hetkellä olemassa? (luku 4)*
- 4) *Mitä uusia mahdollisuuksia todistajien suojelemiseksi on olemassa? (luku 5)*
- 5) *Mikä on kansainvälinen tilanne todistajansuojelussa? (luku 6)*
- 6) *Pitääkö todistajien asemaa parantaa? (luku 7)*

Tutkimusmenetelmä on ollut rikosilmoitustietojen erittelyn ja analysoinnin osalta lähinnä kvantitatiivista ja toisaalta, työssäni tehtyjen omien havaintojen ja tutkielmassa olevien esimerkkitapausten osalta, kuvailevaa. Lisäksi olen perehtynyt todistamiseen ja todistajien suojeluun liittyvään kansalliseen ja kansainväliseen lainsäädäntöön, ohjeistuksiin ja suunnitelmiin.

Tutkielman toisessa luvussa käsittelen todistajien oikeuksia ja velvollisuuksia sekä todistamiseen liittyvää lainsäädäntöä. Kolmannessa luvussa olen tutkinut tarkemmin niitä todistajiin kohdistuneita uhkailuja ja väkivallantekoja, joista on siis ilmoitettu poliisille ja kirjattu oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen rikosilmoitus. Olen selvittänyt min-

käläisissä perusrikoksissa, so. alkurikos, todistajien uhkailua esiintyy. Lisäksi olen tarkastellut ilmitulevaa uhkailun tai väkivallan laatua sekä rikoksien asianosaisia. Luvussa neljä käyn läpi voimassaolevia keinoja todistajan suojelemiseksi ja luku viisi pitää sisällään uusia mahdollisuuksia todistajansuojelussa.

Kansainvälistä tilannetta selventävää kuudetta lukua tehdessäni perehdyin muun muassa eri maiden todistajansuojeluohjelmiin sekä Euroopan yhteisöjen virallisiin lehtiin ja Pohjoismaiden Neuvoston ehdotuksiin. Internetistä löytyi lukuisia sivuja, joissa käsiteltiin eri maiden todistajansuojelulainsäädäntöä.

Rikosilmoitustietoja analysoidessani ongelmana olivat rikosilmoitusten ja erityisesti selostusosien suuret tasoerot. Oli ilmoituksia, joista ilmeni tarkasti kirjattuna kaikki oleelliset tiedot. Kuitenkin valitettavan usean rikosilmoituksen selostusosaan ei ollut kirjattu montakaan sanaa rikoksen tunnusmerkistöstä tai siitä kehen uhkaus oli kohdistunut, puhumattakaan mikä uhatun asema oli ollut. Näissä tapauksissa tarkka analysointi ainoastaan rikosilmoitustietojen perusteella oli mahdotonta. Tämän vuoksi jouduin lähettämään juttujen tutkinnanjohtajille sekä tutkijoille kyselykirjeen, jossa pyysin heitä selvittämään tarkemmin tapahtumien taustatietoja ja kulkua. Lisäselvityksien jälkeen ainoastaan yhden rikosilmoituksen perusrikos jäi selvittämättä ja merkitsin kyseisen tapahtuksen perusrikoksen näin ollen tuntemattomaksi.

Rikosilmoitustietojen erittelyssä käytin yksinkertaista strukturoitua havainnointilomaketta, joka helpotti ja selkeytti kvalitatiivisesti eritasoisten ilmoitusten sisällönanalyysia. Korostan, että keskityin vain siihen informaatioon, mitä rikosilmoituksista ja erityisesti niiden selostusosasta on käynyt selville. En esimerkiksi tutkinut sitä, kuinka moni tapaus päättyi syyteharkintaan, tuomioistuinkäsittelyyn tai keskeytettiin.

Ongelmana katson olleen myös sen, että rikoksena oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen on tullut voimaan vasta vuoden 1999 alusta. Laki on suhteellisen uusi ja tämä on varmasti vaikuttanut poliisin kirjaamiskäytäntöön, eli aluksi ei ole osattu kirjata rikosta oikealla nimikkeellä. Todennäköisesti on useita rikosilmoituksia, jotka on kirjattu esimerkiksi tavallisena tai lievänä pahoinpitelynä, vaikka motiivina on voinut olla todistajan esitutkinnassa antamaan kertomukseen vaikuttaminen ja sen muuttaminen. Jää siis arvailun varaan, kuinka suuri osa esimerkik-

si laittomana uhkauksena tai pahoinpitelynä kirjatuista rikosilmoituksista on kohdistunut todistajaan. Toisaalta jos käytetty väkivalta on täyttänyt törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkit, syrjäyttää se ankarammin rangaistavana tekona oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisen, ja asiasta kuuluu-kin laatia ainoastaan törkeä pahoinpitely rikosilmoitus.

Arkitietoon perustuva tuntemus on, että todistajien uhkailuissa on piilorikollisuutta ja vain harva uhatuksi tullut tekee tapahtuneesta poliisille rikosilmoituksen. Näin ollen kokonaiskuvan muodostaminen jää vaillinaiseksi, koska poliisin tietoon tulematta jäävien tapausten osuus jää niin ikään arvailujen varaan. Rikollisuuden määrää ja sen kehitystä tulisi ja saisi tarkastella vain faktisen rikollisuuden (kokonaisrikollisuuden) osalta. Pitäisi huomioida myös piilorikollisuuden muutokset esimerkiksi uhritutkimusten avulla. Usein on kuitenkin pakko turvautua vain ilmirikollisuuden määrälliseen tarkasteluun. (Laine, 1991, 92.) Sosiologisella kielellä voidaan sanoa, että ilmirikollisuus ei useinkaan ole edustava otos faktisesta rikollisuudesta (Laine, 1991, 29).

1.3 Näkökulmia todistajansuojelun tarpeellisuudesta

1.3.1 Työssä kohtaamiani esimerkkitapauksia

Olen työskennellyt Helsingin poliisilaitoksen väkivaltarikosyksikössä parinkymmenen vuoden ajan. Tuona aikana, lähinnä törkeitten väkivaltarikosten tutkinnassa, olen muutamia kertoja vuodessa todennut eriasteisia todistajien, asianomistajien ja myös kanssasyytettyjen uhkaamisia ja pelotteluita.

Esimerkiksi vuonna 1985 henkirikoksesta syytetyn miehen tyttöystävä ei uskaltanut todistaa oikeudenkäynnissä, ellei saisi tehdä sitä eri huoneessa kuin missä syytetty oli. Tyttöystävä säikkyi jo pelkästään miehen katsetta. Hän oli psyykkisesti miehen vallassa, vaikka tämä oli ollut tutkintavankina jo useita kuukausia. Tytön pelkotilaan vaikutti luonnollisesti se, että mies oli useita kertoja aiemmin pahoinpidellyt häntä. Tuossa tapauksessa oikeuden puheenjohtaja sovelsi oikeudenkäymiskaaren säännöksiä ja järjesti asian siten, että todistaminen tapahtui syytetyn läsnä olematta ja syytetylle luettiin tämän jälkeen todistuksen sisältö sekä hänelle annettiin mahdollisuus lisäkysymysten tekemiseen.

Vuonna 1996 olin ensimmäisen kerran laajamittaisemmin tilanteessa, jossa audiovisuaalisten laitteiden käyttöä tai anonyymitodistelua olisi tarvittu. Tuolloin kuuluiin tutkintaryhmään, jonka tehtävänä oli selvittää Lönnrotinkadulla tapahtunutta ampumavälikohtausta. Keskellä kirkasta päivää, lastenkodin vieressä, oli ammuttu kymmeniä kertoja käsiaseilla. Ampujina oli ollut neljä miestä, jotka todistajien mukaan olivat tulittaneet toisiaan. Ampumavälikohtauksessa oli haavoittunut kaksi rikollisen moottoripyöräkerhon Mc Bandidoksen jäsentä, joista toinen (kerhon varapresidentti) kuoli sairaalassa parin viikon päästä tapahtuneesta. Epäiltyinä oli kaksi kilpailevan rikollisen moottoripyöräkerhon Mc Finlandin jäsentä, jotka saatiin kiinni vasta kuukausia kestäneiden tutkimusten jälkeen.

Jo esitutkintavaiheessa todistajina kuulusteltavat halusivat varmistaa, ettei heidän henkilö- ja osoitetietojaan tule rikoksesta epäiltyjen tietoon. Käytännöksi muodostuikin, että muihin kuin poliisin arkistoon, kihlakunnan syyttäjälle ja tuomioistuimelle lähetettäviin esitutkintapöytäkirjoihin liitettiin todistajien kuulustelupöytäkirjat, joista kävi ilmi ainoastaan kuulusteltavan nimi ja syntymäaika. Henkilötunnusten loppuosat sekä tarkemmat osoite- ja puhelintiedot löytyivät siis vain viranomaisille jaetuista esitutkintapöytäkirjoista. Tämä menettely olisi tuskin konkreettisesti uhkaustilanteessa ollut riittävä toimenpide, mutta nyt se näytti ainakin psykologisesti luovan aavistuksen helpottuneisuuden ja turvallisuuden tunnetta. Epävarmuutta ja ihmetystä todistajien keskuudessa herätti se, ettei heidän henkilötietojaan voitu kokonaan salata rikollisilta.

Kun rikos sitten myöhemmin oli käsiteltävänä Helsingin käräjäoikeudessa, kävi lopullisesti kiistattomasti selville, että asiassa esitutkinnassa kuulustellut täysin ulkopuoliset todistajat olivat erittäin peloissaan ja haluttomia todistamaan. Nekin, jotka eivät aiemmin olleet kuulleet rikollisista moottoripyöräjengeistä ja heidän raaoista toimintatavoistaan, tulivat viimeistään nyt siitä tietoisiksi. Lehdistö ja muut viestimet käsitelivät rikosta lähes päivittäin. Kukaan todistajista, joiden ammatit vaihtelivat uutispäälliköstä maalariin ja puhelinmyyjästä toimitusjohtajaan, ei halunnut kohdalleen tilannetta, jossa he olisivat käräjäoikeuden istuntonsalissa silmästä silmään syytettyjen kanssa. Lisäksi he pelkäsivät, että

julkisessa oikeudenkäynnissä olisi lehtereillä istumassa kaapin kokoisia nahkatakkisia, pelottavan näköisiä miehiä.

Jouduimme turvautumaan erikoisjärjestelyihin. Oikeuteen haastetut todistajat kerättiin kootusti ensin Pasilan poliisitalolle, josta heidät ryhmänä siirrettiin maanalaista käytävää pitkin käräjäoikeuteen. Siellä heidän käyttöönsä oli varattu tyhjillään ollut istuntosali, jossa oli kahvia sekä muita virvokkeita. Heidän ei siis tarvinnut odotella vuoroaan em. nahkatakkisten miesten seassa julkisissa odotustiloissa. Olin valamassa todistajille uskallusta kertoa asiat juuri siten kuin he olivat ne nähneet, ja jouduin joitakin arimpia saattamaan kädestä pitäen istuntosaliin. Kokemuksena todistajana oleminen oli varmasti heille jokaiselle erittäin vastenmielinen, ja tiedän joidenkin menettäneen yönensä pitkäksikin aikaa. Kuitenkaan ketään heistä ei ollut henkilökohtaisesti uhkailtu millään tavoin, vaan heidän pelkotilansa ja epävarmuutensa oli paljolti tiedotusvälineiden luoman abstraktisen uhkakuvan synnyttämää. Olihan kysymys kahden pahamaineisen ja vaarallisen rikollisjärjestön välienselvittelystä.

On todettu, että ihmiset eivät arvioi riskejä sen perusteella, mikä on heidän laskennallinen todennäköisyytensä joutua rikoksen kohteeksi, vaan heille saatavissa ja ymmärrettävissä olevan tiedon perusteella. Myös välillisillä kokemuksilla on huomattava rooli pelkojen aiheuttajina. Välillinen altistuminen voi tapahtua juuri esimerkiksi tiedotusvälineiden rikosuutisoinnin kautta. (Koskela, 2001, 75.) Todistajat kertoivat minulle suoraan, että oikeudenkäynnissä henkilökohtaisesti todistaminen koettiin uhkaksi niin psyykkiselle kuin fyysisellekin terveydelle. Pelot olivat siis osittain ymmärrettäviä ja perusteltujakin, mutta toisaalta taas irrationaalisia tuntemuksia jostakin ”suuresta tuntemattomasta uhasta omalle hengelle tai terveydelle”.

Tuolloin ei vielä käytetty istuntosalissa todistajan edessä ns. sermiä tai verhoa, jotta rikoksesta epäillyt eivät voisi konkreettisesti nähdä todistajaa. Sermiä käytettiin sitten myöhemmin, muun muassa keväällä 2002, jolloin käsiteltiin entisen Bandidos presidentti Marko Hirsman murhaa.

1.3.2 Asianajajan kannanotto

Asianajaja Markku Fredman on kirjoittanut todistajien uhkailusta Helsingin Sanomien Vieraskynä-palstan kolumnissa vuonna 1997. Kirjoituksessaan Fredman toteaa, että rikosjutuissa uutena ilmiönä ovat kostoimenpiteet, joissa tietyissä vakavissa rikoksissa todistavan turvallisuus on uhattuna oikeudenkäynnin jälkeen. Fredmanin mukaan todistajien suojelun kannalta tapaukset jakaantuvat kahteen luokkaan. Toiseen kuuluvat edellä kerrotun esimerkin kaltaiset tapaukset, joissa syytetyt eivät tiedä kuka henkilö/ketkä henkilöt ovat nähneet heidän rikolliset tekonsa. Näihin syytetyille tuntemattomien henkilöiden tapauksiin soveltuu Fredmanin mukaan menettely, jossa todistajat pidetään tuntemattomina koko oikeudenkäynnin ajan. Toisissa tapauksissa kyseessä ovat rikolliset, jotka ovat ryhtyneet yhteistyöhön poliisin kanssa. He ovat hyvin tunnettuja ja näin ollen kyseeseen tulee lähinnä jälkikäteisten kostojen ehkäisy. Fredman ehdottaa näissä tapauksissa jopa uuden henkilöllisyyden antamista. (Fredman, www.fredman-manson.fi/vierasky.htm.)

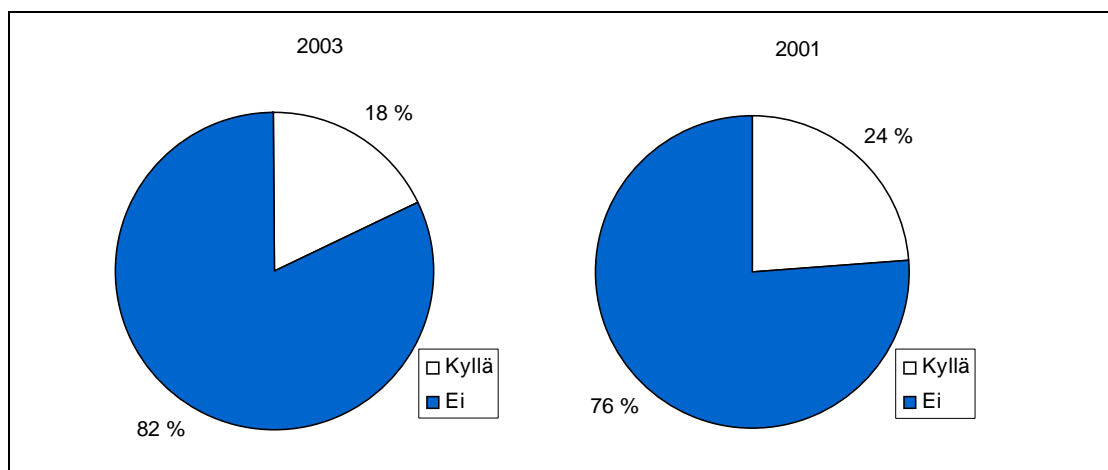
1.3.3 Poliisibarometrien todistajia koskevista tuloksista

Poliisibarometrin tarkoituksena on selvittää yli 15-vuotiaiden suomalaisten arvioita ja käsityksiä poliisin toimintaympäristöstä ja poliisitoiminnan laadusta. Sillä voidaan tehdä myös arvioita piilorikollisuudesta. Tiedonhankinta on toteutettu haastattelemalla henkilökohtaisesti noin 1000 suomalaista heidän kodeissaan. Tutkimusmenetelmä on molemmilla kerroilla ollut sama, ja tutkimuksen edellyttämä määrä kohdehenkilöitä on varmistettu asianmukaisella otannalla, joten haastattelun tulokset eri vuosien välillä ovat vertailukelpoisia.

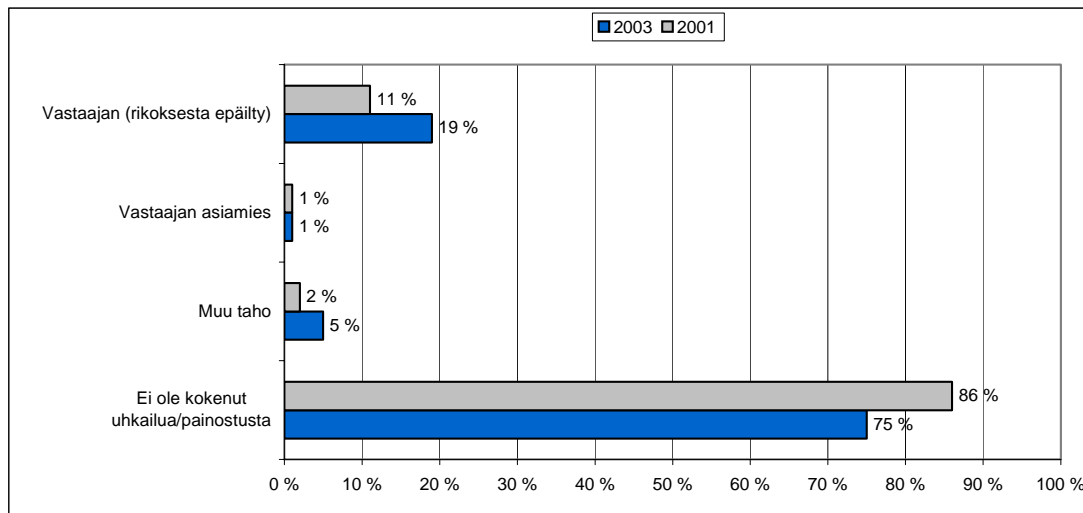
Poliisibarometreissä vuosilta 2001 ja 2003 selvitettiin mm. kansalaisten mielipidettä poliisin tehtävien tärkeysjärjestyksestä. Vuonna 2001 noin 65 prosenttia vastaajista koki todistajina rikosprosessiin osallistuvien turvallisuudesta huolehtimisen erittäin tärkeäksi ja 31 prosenttia melko tärkeäksi. Aihealue oli neljänneksi tärkein viidestätoista poliisin tehtävästä koostuvalla listalla. Edellä olivat kiireellisiin hälytyksiin vastaaminen ja huume- ja väkivaltarikosten selvittäminen. Todistajien suojelun tärkeys ohitti mm. asuntomurtojen selvittämisen, kotiväkivaltaan puuttumisen, talousrikostorjunnan ja poliisin partioinnin ja muun näkyvän

toiminnan. (Poliisin turvallisuusbarometri, 2001, 7–8.) Vuoden 2003 tutkimuksen tuloksena todistajien turvallisuudesta huolehtimisen koki erittäin tärkeäksi 56 prosenttia ja melko tärkeäksi 39 prosenttia vastaajista (Poliisibarometri, 2003, 16–17). Kun tiedetään, että vastaajan on useasti vaikea tehdä eroa erittäin tärkeän ja melko tärkeän vaihtoehdon välillä todettakoon yhteenvetona, että vuonna 2001 erittäin tai melko tärkeäksi todistajien suojelun katsoi 96 prosenttia vastaajista ja kaksi vuotta myöhemmin 95 prosenttia vastaajista.

Lisäksi vuosien 2001 ja 2003 barometreissä kysyttiin, oliko vastaaja ollut todistajana tai asianomistajana rikosprosessissa ja jatkokysymyksenä, oliko hän kokenut uhkailua tai painostusta jonkun rikosprosessiin osallistuvan taholta. Vuonna 2001 kaikista vastaajista 224 henkilöä (24 %) ilmoitti olleensa joskus todistajana tai asianomistajana rikosprosessissa. Näistä 14 prosenttia ilmoitti saaneensa osakseen painostusta ja uhkailua lähinnä epäillyn/vastaajan taholta. (Poliisin turvallisuusbarometri, 2001, 18–19.) Vuoden 2003 kyselyn tulokset olivat vielä hälyttävämpiä. Vaikka hieman pienempi osa kyselyyn vastaajista (181 henkilöä, eli 18 %) ilmoitti olleensa joskus todistajana tai asianomistajana rikosprosessissa, oli näistä jopa 25 prosenttia kokenut uhkailua tai painostusta lähinnä rikoksesta epäillyn taholta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että joka neljäs todistajana tai asianomistajana rikosprosessissa ollut oli joutunut kokemaan uhkailua tai painostusta. (Poliisibarometri 2003, 29–30.)

Kuvio 1: Onko ollut joskus todistajana tai asianomistajana rikosprosessissa?
Kaikki vastaajat 2003 n=1005, 2001 n=986

Kuvio 2: Onko kokenut uhkailua tai painostusta jonkun rikosprosessiin osallistuvan taholta (%)? Ollut todistajana / asianomistajana 2003 n=181, 2001 n=224

Lukuja tarkasteltaessa on huomioitava, että ne pitävät sisällään niin todistajana kuin asianomistajana oikeudessa olleet. Poliisibarometreissä ei ole tutkittu pelkästään todistajiin kohdistunutta uhkailua. Kyselyissä ei myöskään ole selvitetty esimerkiksi uhkailun laatua, mahdollisesti käytettyä väkivaltaa tai sitä, kuinka moni uhatuksi tulleista oli tehnyt asiasta rikosilmoituksen.

Poliisibarometrin tuloksista voidaan kuitenkin yleisesti vetää se johtopäätös, että todistajien ja asianomistajien uhkailuissa näyttäisi olevan merkittävä osa piilorikollisuutta. Kuten tutkielman luvussa 3.1 käy ilmi, oli Suomessa vuonna 2003 tehty yhteensä 93 kappaletta oikeuden käytössä kuultavan uhkaaminen -rikosilmoitusta. Kuitenkin samana vuonna suoritetussa Poliisibarometrin kyselyssä yhteensä 1004 vastaajan joukosta jopa 45 henkilöä oli ilmoittanut kokeneensa uhkailua tai painostusta ollessaan todistajana tai asianomistajana rikosprosessissa.

2 TODISTELU RIKOSPROSESSISSA

2.1 Todistajan oikeudet ja velvollisuudet

Suomessa todistaminen rikosasioissa katsotaan kansalaisvelvollisuudeksi. Oikeudenkäymiskaaren 17:18 § määrittelee yleisesti, että jokaista muuta paitsi jutun asianosaista voidaan kuulustella todistajana. Kuitenkin asianosaisten lähiomaisilla on halutessaan oikeus kieltäytyä todistamasta, eli heillä on ns. kokonaiskieltäytymisoikeus (OK 17:20 §). Tämä oikeus perustuu ajatukseen, ettei ketään voida pakottaa todistamaan läheistään vastaan. Säännöksen mukaan vastoin tahtoaan ei saa vaatia todistamaan

- 1) *sitä, joka on tai on ollut avioliitossa taikka on kihloissa jommankumman asianosaisen kanssa*
- 2) *sitä, joka on asianosaisen sukulainen suoraan etenevässä tai takenevassa polvessa, taikka joka on tai on ollut naimisissa asianosaiseen sanotussa sukulaisuussuhteessa olevan henkilön kanssa, eikä*
- 3) *asianosaisen sisaruksia tai näiden aviopuolisoita taikka asianosaisen ottovanhempia tai ottolapsia.*

Todistajien vaitiolovelvollisuudesta on erikseen säädetty OK 17:23 §:ssä. Säännöksen 1 momentin mukaan todistaa ei saa: 1) virkamies siitä, mitä hänen on toimessaan pidettävä salassa (virkasalaisuus), 2) kukaan siitä, mikä valtakunnan turvallisuuden takia on vieraalta valtiolta pidettävä salassa (valtiosalaisuus), 3) lääkäri tai muu terveydenhoitohenkilöstö potilaan asioista sekä 4) asiamies tai avustaja siitä, mitä päämies on hänelle asian ajamista varten kertonut. Lisäksi 2 momentissa viitataan kirkkolain 5:2 §:ssä erikseen mainittuun papin vaitiolovelvollisuuteen, jonka mukaan pappi ei saa todistajana ilmaista sitä, mitä hänelle on yksityisessä ripissä tai sielunhoidossa uskottu.

Potilaan suostumus todistamiseen poistaa lääkärin ja muun terveydenhoitohenkilöstön vaitiolovelvollisuuden. Päämiehen suostumus poistaa puolestaan asiamiehen vaitiolovelvollisuuden. Lääkärin ja muun ter-

veydenhoitohenkilöstön sekä asiamiehen ja avustajan vaitiolovelvollisuus voidaan myös murtaa silloin, kun virallinen syyttäjä ajaa syytettyä rikoksesta, josta voi seurata vankeutta vähintään kuusi vuotta. Poikkeuksena tähän on syytetyn oikeudenkäyntiavustaja, jonka vaitiolovelvollisuutta ei voida missään olosuhteissa murtaa (OK 17:23.3 §).

OK 17:24 §:ssä on säädetty todistajan vaitiolo-oikeudesta, jossa todistajalla ei ole velvollisuutta vaitioloon, mutta hän saa halutessaan käyttää tätä mahdollisuutta. Todistaja saa kieltäytyä kertomasta seikkaa tai olla vastaamatta kysymykseen, jos hän kertomalla voisi saattaa itsensä tai lähiomaisensa syytteen vaaraan, tai jos hän kertomalla paljastaisi liike- tai ammattisalaisuuden. Lisäksi samassa pykälässä säädetään toimittajien oikeudesta olla paljastamatta tietolähdettään (lähdesuoja) sekä viestin laatijaa (anonymiteettisuoja). Poliisilain 44 §:ssä on säännöksiä poliisimiesten oikeudesta olla ilmaisematta tiedottajan tai valeostajana taikka peitetoiminnassa olleen henkilöllisyyttä. Myös Suomen tasavallan presidentti (OK 17:22 §) ja lainkäyttöllistä immuniteettia nauttivat ulkomaisten diplomaattiset edustajat ovat vapautettuja todistamisvelvollisuudesta (Lappalainen ym., 2003, 506).

Todistajan yleiset kelpoisuusehdot ovat harkinnanvaraisia, sillä kukaan ihminen ei ole ehdottomasti todistajaksi kelpaamaton. Jos todistajaksi nimetty on esimerkiksi alle 15-vuotias tai mielisairas, on oikeudenkäynnissä tuomioistuimen ja esitutkinnassa tutkinnanjohtajan asiana päättää, voidaanko henkilöä kuulla/kuulustella todistajana. (Virolainen, 1999, 319–330.)

Todettakoon, ettei todistaja voi kieltäytyä todistamasta sillä perusteella, että hänen tai hänen läheisensä henki, koskemattomuus tai vapaus on todistamisen vuoksi uhattuna.

2.2 Perätön lausuma esitutkinnassa

Todistajan on esitutkinnassa, ja myös poliisitutkinnassa, totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tietää tutkittavasta asiasta (ETL 27.1 §). Todistajalla on näin ollen positiivinen totuusvelvollisuus, eli hänen tulee oma-aloitteisesti kertoa totuudenmukaisesti kaikki mitä hän tietää käsiteltävänä olevasta asiasta ja vastata lisäksi hänelle esitettäviiin kysymyksiin. Jos todistaja henkilökohtaisesti kuulusteltuna antaa väärän tiedon asiassa tai salaa siihen kuuluvan seikan ilman laillista syytä, hänet voidaan tuomita perättömästä lausumasta viranomaismenettelyssä (RL 15:2 §). Säännös ei siten koske alustavassa puhuttelussa, tiedustelussa tai puhelimesta annettua totuudenvastaista kertomusta. Näissä tapauksissa saattaa tulla sovellettavaksi RL 16:4 §:n 5 kohdan niskoittelusäännös. Tällöin tekemuotona tulee kysymykseen teko, jossa väärää tietoa antamalla vaikeutetaan poliisin toimintaa. (Helminen ym., 2002, 250.)

RL 15:2§ Perätön lausuma viranomaismenettelyssä

Jos

- 1) *joku valan tai vakuutuksen nojalla oikeudenkäyntiin rinnastettavassa viranomaismenettelyssä,*
- 2) *muu kuin rikoksesta epäilty rikosasian esitutkinnassa henkilökohtaisesti läsnä ollen kuulusteltaessa tai*
- 3) *muu kuin poliisilain 38 §:n 2 momentissa tarkoitettussa asemassa oleva poliisitutkinnassa tai siihen rinnastettavassa viranomaismenettelyssä henkilökohtaisesti läsnä ollen kuulusteltaessa antaa väärän tiedon asiassa tai ilman laillista syytä salaa siihen kuuluvan seikan, hänet on tuomittava perättömästä lausumasta viranomaismenettelyssä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.*

Oikeushenkilön lakimääräinen edustaja, jota esitutkinnassa kuulustellaan tämän oikeushenkilön rangaistusvastuuta selvitettäessä, rinnastetaan rikoksesta epäiltyyn.

2.3 Perätön lausuma oikeudenkäynnissä

Oikeudenkäynnin suullisuus- ja välittömyysperiaatetta on korostettu erityisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen säännöksissä. Suullisuusperiaate tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että oikeudenkäynnissä annettavat lausumat on esitettävä suullisesti. Todistajalla on kuitenkin mahdollisuus käyttää kirjallista muistiinpanoa muistinsa tukemiseksi (OK 17:32.1 §). Pyrkimyksenä on, että asianosaiset kävisivät todellista vuorokeskustelua vaatimuksia ja vastaväitteitä esittämällä. Todistajan aikaisemmin esitetyssä tai tuomioistuimessa antama kirjallinen kertomus saadaan lukea vain silloin, kun todistaja kertoo toisin kuin aiemmin tai kun todistaja ei voi tai halua lausua mitään asiassa (OK 17:32.2 §).

Välittömyysperiaate puolestaan tarkoittaa sitä, että oikeudenkäynnissä esitetyt lausumat ja todistelut on esitettävä suoraan asian ratkaiseville tuomareille. Tällöin syytetyllä ja hänen avustajallaan on myös mahdollisuus esittää kysymyksiä todistajalle. Tuomioistuinten ratkaisut voivat perustua vain näin vastaanotettuun aineistoon. Lisäksi sen tulee olla päätöstä antaessaan samassa kokoonpanossa kuin missä se on vastaanotanut oikeudenkäyntiaineiston. (Helminen ym., 2002, 15–16.)

Oikeudenkäynnissä annettu tahallinen perätön lausuma on sanktioitu suhteellisen ankarasti (RL 15:1 § ja 15:3 §), mutta on huomattava, että myös tuottamuksellinen perätön lausuma on kriminalisoitu (RL 15:4 §). Hallituksen esityksen 1997/6 mukaan syynä ankaraan rangaistavuuteen on ollut se, että vakavimmat uhat oikeudenhoidolle liittyvät juuri tuomioistuimessa annettavaan perättömään lausumaan.

RL 15:1§ Perätön lausuma tuomioistuimessa

Jos

- 1) *todistaja tai asiantuntija tuomioistuimessa,*
- 2) *asianosainen tuomioistuimessa totuusvakuutuksen nojalla kuulusteltaessa tai*
- 3) *muu henkilö tuomioistuimessa valan tai vakuutuksen nojalla antaa väärän tiedon asiassa tai ilman laillista syytä salaa siihen kuuluvan*

seikan, hänet on tuomittava perättömästi lausumasta tuomioistuimessa vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.

Mitä edellä 1 momentissa säädetään, on voimassa myös kuultaessa henkilöä pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua, puhelinta tai muuta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 a §:ssä tarkoitettua teknistä tiedonvälitystapaa.

RL 15:3§ Törkeä perätön lausuma tuomioistuimessa

Jos 1 §:ssä tarkoitettussa perättömässä lausumassa

- 4) aiheutetaan vakava vaara, että tuomioistuin tuomitsee syyttömän vankeuteen tai muuhun ankaraan seuraamukseen tai jonkun huomattavasti ankarampaan seuraamukseen kuin mihin hänet muutoin tuomittaisiin tai että tuomioistuin varsin todennäköisesti tekee asianosaiselle muuten erityisen tuntuvaa vahinkoa aiheuttavan väärän päätöksen,*
- 5) totuudenvastaisuus tai salaaminen koskee erityisen merkityksellistä seikkaa tai*
- 6) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti*
- 7) ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentehtäjä on tuomittava törkeästi perättömästi lausumasta tuomioistuimessa vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.*

2.4 Positiivisesta ja negatiivisesta totuusvelvollisuudesta

Edellä mainitut rangaistussäännökset koskevat Jyrki Virolaisen mukaan vain ns. negatiivisen totuusvelvollisuuden rikkomista eli sitä, että todistaja valehtelee (”antaa väärän tiedon”) tai jättää mainitsematta jonkin olennaisen seikan (”ilman laillista syytä salaa siihen kuuluvan seikan”) joko oma-aloitteisesti tai kysyttäessä. Jos todistaja rikkoo positiivisen totuusvelvollisuuden siten, että kieltäytyy kokonaan antamasta lausumaa tai vastaamasta poliisin/tuomioistuimen esittämiin kysymyksiin, ei kysymyksessä ole Virolaisen tulkinnan mukaan RL 15 luvun mukaan rangaistava teko. Todistaja ei siis anna tältä osin lainkaan RL 15 luvussa tarkoitettua lausumaa. Tällaisessa tilanteessa todistaja voidaan pakottaa puhumaan uhkasakon tai painostusvankeuden avulla. (Virolainen, 1999, 324.)

Kirjassaan *Johdatus esitutkinta- ja pakkokeinolakeihin* Johanna Niemi-Kiesiläinen esittää asian hieman toisin ja katsoo enempiä perustelematta, että perättömän lausuman rangaistus koskisi myös positiivisen totuusvelvollisuuden rikkomista (Niemi-Kiesiläinen, 2000, 33). Myös *Esitutkinta ja pakkokeinot* -kirjan kirjoittajien tulkitsen olevan samaa mieltä kuin Niemi-Kiesiläinen, mutta tämä ei täysin selkeästi ja kiistatta tule esille (Helminen ym., 2002, 245–250). Kuitenkin luultavinta on se, että Virolainen ja Niemi-Kiesiläinen ovat lopulta samaa mieltä asiasta, mutta he ovat ymmärtäneet positiivisen totuusvelvollisuuden sisällön eri tavoin.

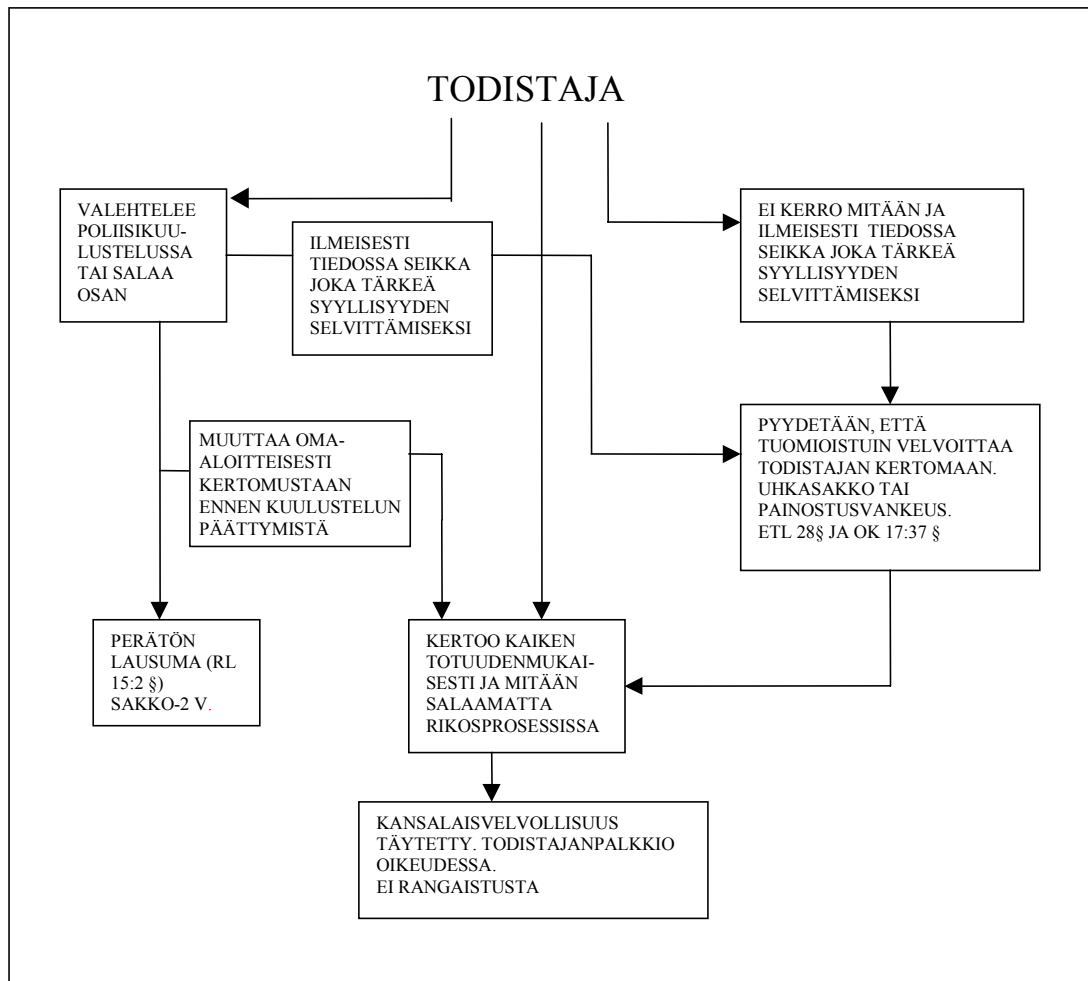
Lain esitöiden mukaan säännös perustuu sille ajatukselle, että lausuman antaja laissa mainituissa tilanteissa on velvollinen omasta aloitteestaan antamaan asiaan kuuluvat tiedot (HE 6/1997, 3). Voidaan ajatella niin, että jos lausuman antaja kieltäytyy antamasta kokonaan asiaan kuuluvia tietoja, hänet on mahdollista tuomita perättömästä lausumasta viranomaismenettelyssä. Toisaalta on mahdollista myös ajatella, että lausuman antamisesta kieltäytyminen kuuluu samalle asiatasolle kuin todistajanaolovelvollisuus ja positiivinen totuusvelvollisuus koskisi siten ainoastaan lausuman sisältöä, muttei velvollisuutta todistaa. Käytännössä hän syystä tai toisesta yhteistyöhaluton todistaja ei ole täysin puhumaton,

vaan hän vetoaa yleensä tapahtuma-ajan humalatilaan ja siitä seuranneeseen ”muistamattomuuteen”.

Mielestäni oleellista on ensiksi selvittää, miksi todistaja ei kerro asiasta mitään. Pelkääkö hän jostakin syystä todistaa asiassa? Onko häntä jo uhkailtu tai onko häneen kohdistettu väkivaltaa? Ensimmäisenä ja tärkeimpänä tavoitteena on saada todistaja puhumaan tietonsa kuulustelulomakkeelle. Ei ole tarkoituksenmukaista tehdä väkisin rikosilmoitusta todistajasta, vaan hänet on saatava puhumaan – viimekädessä vaikka OK 17:37 §:n ja ETL 28 §:n avulla. Nimittäin tilanteessa, jossa todistaja oikeudenkäynnissä ei vastaa kysymyksiin, voi tuomioistuimien käyttää todistajaa kohtaan painostuskeinoina uhkasakkoa tai painostusvankeutta saadakseen näin todistajan täyttämään velvollisuutensa (OK 17:37 §). Sen sijaan poliisilla ei ole oikeutta käyttää pakkokeinoja niskoittelevaa todistajaa vastaan.

Kuitenkin ETL 28 §:n nojalla tutkinnanjohtaja voi kääntyä tuomioistuimen puoleen ja pyytää, että todistaja, jolla ilmeisesti on tiedossaan seikka, joka on tärkeä syyllisyyden selvittämiseksi tai rikoksella saadun hyödyn jäljittämiseksi, velvoitettaisiin tuomioistuimessa todistamaan asiassa. Sama koskee tilannetta, jossa todistaja vetoaa vaikenemisvelvollisuuteensa, mutta tutkinnanjohtaja katsoo, ettei todistajalla ole tällaista oikeutta. ETL 28 § voidaan soveltaa myös tapauksissa, joissa pelkäävä todistaja jättää kertomatta asioita tai ei vastaa kysymyksiin. (Virolainen, 1999, 322–327.) Toistettakoon vielä, että todistaja ei voi kieltäytyä todistamasta sillä perusteella, että hänellä tai hänen läheisillään on aihetta pelätä todistamisen johtavan kostotoimenpiteisiin.

Kuultavana olevalla todistajalla on kuulustelun päättymiseen saakka mahdollisuus oikaista kuulustelun kuluessa antamansa totuudenvastainen tieto tai ilmaista kuulustelun aikana salaamansa seikka. Tämän tulkintatavan on vahvistanut muun muassa korkeimman oikeuden päätös (KKO 1976 II 85). Vielä myöhemminkin tapahtuvalla perättömän lausuman oma-aloitteisella korjaamisella on rikosoikeudellista merkitystä. Nimittäin väärän tiedon oikaiseminen tai salatun seikan ilmaiseminen on peruste rangaistuksen lieventämiselle, etenkin silloin, kun se tapahtuu ennen virheellisiin tietoihin perustuvan tuomion antamista tai muuta vahingon syntymistä (HE 6/1997, 4).

Kuvio 3: Pelkistetty kaavio todistajakuulustelun eri tilanteista.

2.5 Vapaa todistusteoria ja tuomitsemiskynnys

Pyrkimys aineelliseen totuuteen on ilmaistu OK 17:2.1 §:n säännössä: oikeuden tulee, harkittuaan huolellisesti kaikkia esiin tulleita seikkoja, päättää mitä asiassa on pidettävä totena. Säännöksestä ilmenevät vapaan todistusteorian kaksi osatekijää, vapaa todistelu ja vapaa todistusharkinta. Vapaa todistelu tarkoittaa, että tuomioistuimella on rajaton oikeus käyttää todisteena mitä tahansa tietoonsa saamaa tosiseikkaa, eikä asianosaisten oikeutta esittää näyttöä eri todistuskeinoin ole etukäteen rajoitettu. Vapaa todistusharkinta puolestaan merkitsee sitä, ettei tuomioistuimen todisteiden arviointia ole sidottu säädöksillä tai säännöillä. (Pölonen, 2003, 144 ja Lappalainen ym., 2003, 465.) Harkinnan vapaus ei kuitenkaan merkitse mielivallan tai intuition sallimista, vaan OK 17:2.1 § velvoittaa huolelliseen ja yksityiskohtaiseen näyttöarvopunnintaan (Lappalainen ym., 2003, 465).

Täyttä näyttöä on usein mahdoton saavuttaa mm. todisteluun liittyvien erilaisten epävarmuustekijöiden vuoksi. Käytännössä onkin usein tyydytty riittävän vahvaan todennäköisyyteen, että tavallinen, järkevä ja tavanomaisen kokemustiedon omaava henkilö voi pitää seikan olemassaoloa todistettuna (Lager, 1994, 133). Syyllisyyden suhteen ei saa jäädä järkevää epäilystä, vaan sen on oltava kaiken järkevän epäilyn yläpuolella (Jokela, 2000, 344). Korkeimman oikeuden 2002:47 prejudikaatissa on näyttökynnys määritelty seuraavasti: ”ei jää sijaa varteenotettavalle epäilylle”. Jos tuomioistuimelle esitetty todistelu ei vastaa varteenotettaviin kysymyksiin, ei järkevää epäilyä ole tällöin saatu eliminoidua pois. Tällaisissa tapauksissa todistelun jättämä harmaan alueen laajuus on liian suuri, jotta rikosprosessilta edellytettävät oikeusturvatakeet toteutuisivat, eikä rangaistusta voida näin ollen tuomita. (Virolainen & Pölonen, 2003, 429–430.) Rikosasiassa tuomio on joko syylliseksi tuomitseva tai vapauttava (ROL 11:4.2).

3 TODISTAJIEN UHKAILU SUOMESSA VUOSINA 2001–2003

3.1 Yleistä

Sekä rikos- että sekalaisilmoitukset kirjataan poliisin tietojärjestelmään (RIKI), jonka tiedot muodostavat lähteen mm. Tilastokeskuksen tuottamille tilastoille poliisin tietoon tulleesta rikollisuudesta. Tutkielmassani käytin hyödykseni poliisin rikosilmoitusjärjestelmän vuosien 2001, 2002 ja 2003 oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamista koskevia rikosilmoituksia.

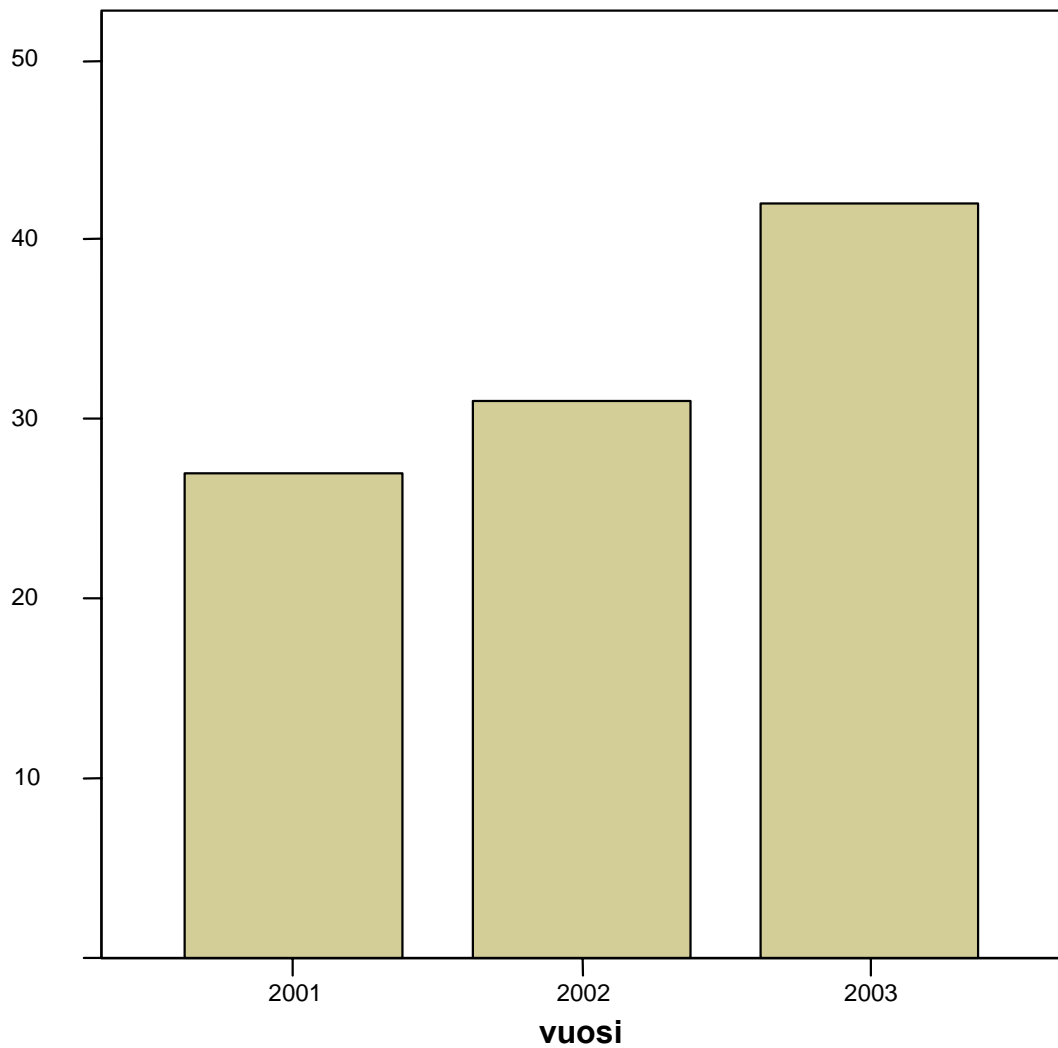
Mainitun rikoksen tunnusmerkistö pitää sisällään niin asianosaisiin kuin todistajiin kohdistuvat uhkailut ja väkivallan teot. Näin ollen yhteensä 222 rikosilmoituksen tulostamisen ja tilapäisen arkistoinnin jälkeen seuraava tehtävä olikin karsia vain todistajiin kohdistuneet rikokset. Rikosilmoitusten selostusosia lukiessa kävi yllätyksekseni ilmi, että noin puolet vuosittain tehdyistä ilmoituksista oli todistajiin kohdistuneita tapauksia ja loput asianosaisia koskevia. Yllätys tämä oli siksi, että todistaja on lähes aina ulkopuolinen ja viaton sivustakatsoja, eikä hänellä ole varsinaista osuutta tapahtumiin kuten asianomistajalla tai rikoksesta epäillyllä. Ennen tutkielmani aloittamista luulin, että suurin osa uhkailuista ja väkivallasta olisi kohdistunut rikoksen tekijän kohteena olleeseen ja mahdollisesti läheiseen henkilöön, mutta olin ennakkokäsityksineni väärässä.

Vuonna 2001 on Suomessa kirjattu 56 eri oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen -rikosilmoitusta. Näistä todistajiin kohdistuneita rikosilmoituksia oli 27, joista kolmessa ilmoituksessa oli kaksi uhria. Eli yhteensä 30 eri todistajaa oli tehnyt rikosilmoituksen jouduttuaan uhkailun tai väkivallan kohteeksi vuonna 2001. Mainittakoon tutkielman aihepiirin ulkopuolelta, että rikoksesta epäiltyinä oleviin kohdistuneita uhkailutapauksia oli kaksi ja ne molemmat liittyivät huumausainerikoksiin, joissa kanssasyytetyt olivat väkivaltaa käyttämällä tai sillä uhkaamalla yrittäneet vaikuttaa liian yksityiskohtaisesti asioista kertoneeseen rikoskumppaniin. Asianomistajiin kohdistuneita tapauksia oli 26.

Vuonna 2002 kirjattiin vastaavasti 73 oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen -rikosilmoitusta, joista todistajiin kohdistuneita oli 31 kappaletta. Yhdessä tapauksessa oli kaksi uhria, joten yhteensä 32 eri todistajaa oli joutunut uhkailun tai väkivallan kohteeksi ja tehnyt siitä rikosilmoituksen.

Vuonna 2003 rikosilmoitusten lukumäärä oli jo 93 kappaletta, joista todistajiin kohdistuneita oli 42 ilmoitusta. Kolmessa tapauksessa oli niin ikään kaksi uhria, joten loppulukemaksi muodostui 45 eri todistajaa. Eli vuositasolla lukumääräistä kasvua todistajiin kohdistuneissa ja niistä poliisille ilmoitetuissa tapauksissa on ollut. Syynä on voinut olla tapausten määrän faktinen kasvu, mutta esimerkiksi myös poliisin kirjaamiskäytännön muuttuminen tai todistajien ilmoitusaktiivisuuteen vaikuttanut jokin tekijä. Muun muassa todistajiin kohdistuneiden uhkausten uutisointi on voinut vaikuttaa ilmoitusten lukumäärään.

Seulonnan jälkeen vuosilta 2001–2003 tarkemman tarkasteluni kohteeksi jäi lopulta 100 rikosilmoitusta, joissa yhteensä 107:n eri todistajan oli raportoitu joutuneen uhkailun tai väkivallan kohteeksi. Tutkimuksen kohteena olevien rikosilmoitusten määrä on suhteellisen pieni ja näin ollen tutkimustuloksetkin ovat parhaimmillaan suuntaa antavia.

Kuvio 4: Todistajia koskevien oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen rikosilmoitusten lukumäärät vuosina 2001–2003.

3.2 Perusrikokset, joissa todistaja oli joutunut uhatuksi tai väkivallan kohteeksi

3.2.1 Väkivaltarikokset

Jaottelin perusrikokset (alkurikokset) yhdeksään eri luokkaan: väkivalta, omaisuus, huume, talous, rattijuopumus, siviilioikeus (ei rikosta), alkoholi, muu ja tuntematon. Ylivoimaisesti eniten todistajien uhkailua esiintyi väkivaltarikoksissa, yhteensä 48 rikosilmoitusta 100:sta. Pääsääntöisesti väkivaltakategorian täyttivät pahoinpitelyt ja törkeät pahoinpitelyt. Väkivaltarikosten luokkaan sijoitin myös kaksi tuhotyötä sekä kaksi lapsen seksuaalista hyväksikäyttörikosta. Myös muutama ryöstörikos sekä kaksi henkirikosta kuului tähän luokkaan. Verrattuna perusrikoksena olevaan omaisuusrikokseen ei väkivaltarikoksissa käytetty todistajiin enempää väkivaltaa (31,3 %). Väkivaltarikoksissa henkilökohtainen uhkailu oli käytetyin painostuskeino todistajia vastaan (47,9 %).

Helsingissä vartija Jaakko Mattila oli metroasemalla ottanut kiinni entuudestaan tuntemansa Pentti Pirisen, koska tämä oli uhkaillut sanallisesti ja näyttänyt Mattilalle teräasetta. Mattila kertoi paikalle hälytetyille poliisipartiolle olleensa aiemmin todistamassa oikeudessa puukotustapauksessa (törkeä pahoinpitely), jossa Pirinen oli ollut epäiltynä. Nyt Pirinen oli puhutellut Mattilaa nimeltä ja kertonut tietävänsä tämän kotiosoitteen sekä useaan kertaan uhannut tappa Mattilan. Mattila kertoi pelkäävänsä Pirisen toteuttavan uhkauksensa. Toisena kiinniottajana ollut vartija oli kuullut myös Pirisen uhkaukset. Pirinen kuljetettiin raudoitettuna Itäkeskuksen poliisiasemalle. (17.1.2001.)

3.2.2 Omaisuus- ja rattijuopumusrikokset

Omaisuusrikoksiin luokittelin kaikki ne teot, jotka kohdistuivat omaisuuden joko anastamis- tai vahingontekotarkoituksessa. Omaisuusrikosten luokassa (14 rikosilmoitusta 100:sta) oli suhteessa käytetty hieman enemmän väkivaltaa todistajiin kuin perusrikoksina olevissa väkivaltarikoksissa (35,7 %). Vastaavasti henkilökohtaista uhkailua oli käytetty eniten, mutta hieman vähemmän (42,9 %) kuin väkivaltarikosluokassa.

Rattijuopumusrikokset (10 rikosilmoitusta) pitävät sisällään myös rikoksen kvalifioidun muodon. Erona omaisuus- ja väkivaltarikoksissa tapahtuneeseen uhkailuun oli se, että seitsemässä tapauksessa oli käytetty henkilökohtaista uhkailua ja väkivaltaa vain kahdessa tapauksessa.

3.2.3 Talous- ja huumauserikokset

Talousrikosten ja myös huumerikosten kohdalla oli mielenkiintoista havaita, ettei väkivaltaa oltu käytetty ollenkaan. Tosin rikosilmoitusten määrä talousrikoskategoriasa oli kolme kappaletta ja huumerikoksissa neljä, joten pitkälle meneviä johtopäätöksiä ei kannattane tehdä.

Selityksenä rikosilmoitusten alhaiseen lukumäärään talousrikoksissa voi olla se, että törkeitten ja vakavien talousrikosten todistajat kuuluvat usein samaan organisaatioon epäiltyjen kanssa. He voivat hoitaa esimerkiksi epäiltyjen raha- tai kirjanpitoasioita, jolloin totta puhumalla hyvä liikesuhde kärsisi ja aiheuttaisi ongelmia jatkossa. Todistaja saattaa kuulua myös epäiltyjen kanssa samaan sisäpiiriin, jossa yksikään ”lenkki” ei petä toisia tai aiheuta toisille vaikeuksia totta puhumalla. Talousrikollisuudessa ei todistajiin kohdistuvaa varsinaista uhkailua tarvitse välttämättä edes käyttää, koska todistajat itse mieltävät monesti kiusallisen asemansa ja käyttäytyvät sen mukaisesti. (Lintilä, 1.11.2004.)

Huumerikollisuudessa on tavanomaista, ettei jutuille monasti löydy lainkaan todistajia. Kun todistajia ei ole, ei heitä voi myöskään uhkailla. Huumerikoksissa näyttö perustuu usein epäiltyjen tunnustuksiin tai kanssasyytettyjen kertomuksiin ja mahdolliseen tekniseen näyttöön. Kokemukseni mukaan kanssasyytettyjen uhkailua huumerikoksissa varmuudella esiintyy.

3.2.4 Siviilioikeudelliset riita-asiat

Lähtökohtana tähän kategoriaan joutumiselle oli se, että kyseessä ei ollut selkeä rikosasia, vaan yksityisoikeudellinen riita-asia. Siviilioikeudellisiin kiistoihin luokittelin muun muassa lapsen huostaanoton, laittoman irtisanomisen, sekä myös lähestymiskiellon käsittelyn. Viimeksi mainittua voidaan luonnehtia myös persoonallisuus-rikosoikeudelliseksi turvaamistoimeksi (Virolainen & Pölönen, 2003, 209).

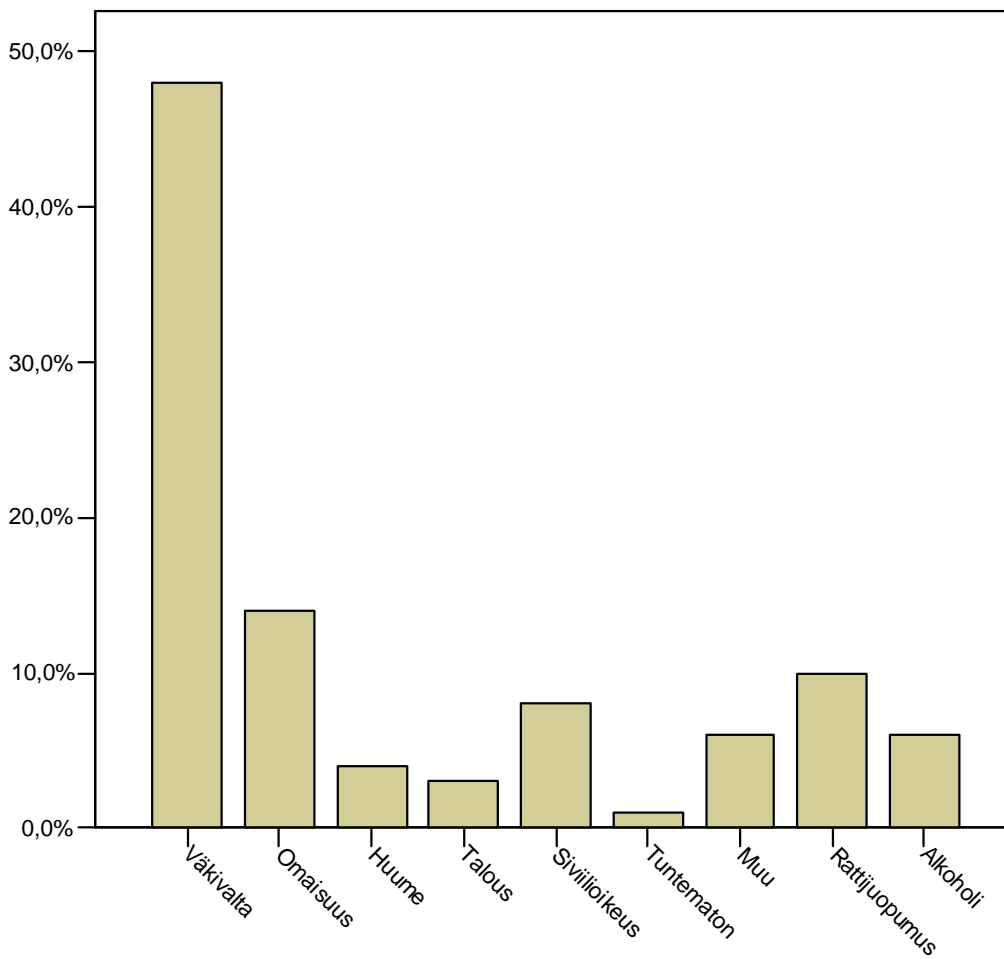
Kolmen vuoden ajalta löytyi kahdeksan rikosilmoitusta, jotka koskivat täysin siviilioikeudellisessa asiassa todistanutta. Varsinaisesti väkivaltaa oli käytetty kolmessa tapauksessa. Niin ikään kahdessa tapauksessa oli todistajaa uhkailtu puhelimitse ja henkilökohtaisesti kolmessa tapauksessa.

Lasta koskeva huoltajuuskiista oli käsiteltävänä hovioikeudessa. Todistajana ollut Pekka Mähönen oli ollut istumassa istuntosalin ulkopuolella olevassa odottelutilassa, kun Niilo Jokinen oli mitään sanomatta potkaissut todistajaa jalkaan. Tämän jälkeen Jokinen oli sanonut, että "olipas liukas lattia". Jokinen oli tehnyt myös ns. ampumis- ja kurkunleikkausliikkeen kädellään sanoen, että "katsokin ettet puhu paskaa tällä kertaa tai..." (31.1.2003.)

3.2.5 Alkoholorikokset, muu ja tuntematon perusrikosluokka

Alkoholikategoria piti sisällään kuusi kappaletta ammattimaisen tai tavanomaisen alkoholipitoisen aineen välittämistä ja valmistamista koskevaa rikosta. Tässä luokassa todistajiin kohdistuneina painostuskeinoina oli kolmessa tapauksessa käytetty henkilökohtaista uhkailua ja toisessa kolmessa oli jo turvauduttu eriateisen fyysisen väkivallan käyttämiseen. Prosentuaalisesti tarkasteltuna alkoholiluokka oli perusrikosluokituksen väkivaltaisain (50 %).

Kaatoryhmä ”muu perusrikos” käsitti lähinnä kaksi paritusrikosta ja liikennesrikoksia, joissa henkilökohtaista uhkailua oli käytetty eniten (66,7 %). Yhden rikosilmoituksen tuntemattomaksi jääneessä perusrikosluokassa oli käytetty henkilökohtaista uhkailua.

Kuvio 5: Todistajien uhkailun taustalla oleva perusrikosluokka vuosina 2001–2003 (%)

3.3 Uhkailuista ja väkivallan laadusta

Jokaisesta tutkimuksen kohteena olevasta 100 rikosilmoituksen selostusosasta kävi ilmi todistajaan kohdistuneen uhkailun tai väkivallan laatu. Jaottelin nämä neljään eri tyyppilajiin:

- henkilökohtainen uhkailu
- puhelimitse tapahtunut uhkailu
- väkivallan käyttö, sekä
- muu uhkailu.

3.3.1 Henkilökohtainen uhkailu

Todistajaan kohdistunutta henkilökohtaista uhkailua oli käytetty joka toisessa tapauksessa (50 rikosilmoitusta). Suusanallisen uhkailun laatu oli lähes poikkeuksetta sekä törkeää että pelottavaa. Yleensä todistaja uhattiin joko tappa tai vähintään katkaista häneltä jokin ruumiinosa, ellei todistaja muuttaisi viranomaisille antamaa kuulustelukertomustaan. Asiaa ei välttämättä aina ilmaistu suusanallisesti suoraan, mutta uhkailijan ilmeillä tai eleillä asia tehtiin selväksi, eikä erehtymisen mahdollisuutta uhkailijan tarkoituksien suhteen jäänyt. Todistajia painostettiin myös kertomaan valheellisia tarinoita tai jättämään kertomatta jotakin rikokseen oleellisesti liittyvää seikkaa.

Kauko Kupiainen oli ollut istumassa Lännen Saluuna -nimisessä baarissa, kun viereisessä pöydässä ollut Joni Mäkinen oli huutanut Kupiaiselle: " Onks sun nimi Kupiainen? Sä olet valehdellut pöytäkirjoihin. Nuole sinä vaan niiden neekerien perseitä. Minä räjäytän sen rakennuksen ja tapan Fatiman ja Alin. Tiedän muuten missä sun poikasi asuu". Mäkinen oli lisäksi vihjannut, että hänellä on veitsi mukanaan. Asia liittyi tuhotyö-rikokseen, jossa Kupiainen oli ollut todistajana. (14.1.2003.)

3.3.2 Väkivallan käyttö

Ennen tutkimukseni tuloksia kuvittelin, että lähes kaikki tapaukset olisivat henkilökohtaisesti todistajaan kohdistunutta suusanallista uhkailua. Kuten edellisestä kappaleesta kävi selville, lukema oli kuitenkin vain puolet. Väkivaltaa todistajaa kohtaan oli käytetty 29 rikosilmoituksessa ja tämä oli mielestäni suhteellisen suuri ja yllättävä määrä. Muutamassa

tapauksessa oli käytetty sekä henkilökohtaista uhkailua että myös fyysistä väkivaltaa. Tällöin luokittelin tapaukset väkivallan käytöksi, enkä merkinnyt niitä henkilökohtaiseksi uhkailuksi. Kahdessa tapauksessa väkivaltaa (lyöntejä kasvoihin) oli käytetty todistajan lähiomaiseen ja yritetty näin välillisesti vaikuttaa todistajan antamaan lausumaan.

Yleisesti ottaen väkivallan laatu oli todistajaan kohdistuneita lyön-
tejä ja/tai potkuja kasvoihin ja vartaloon. Kuudessa tapauksessa 29:stä oli käytetty jotakin välinettä, jotka vaihtelivat viinapullosta kirveeseen. Pääsääntöisesti käytetty väkivalta siis täytti pahoinpitelyn tunnusmerkistön ja sisältyi siten oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen rikokseen. Muutamassa rikosilmoituksessa pahoinpitely oli täyttänyt törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön. Esimerkkinä mainittakoon metalliputkella tapahtuneiden lyöntien seurauksena todistajan korvalehden repeytyminen tai teräaseella todistajan kämmenen läpi lyöminen. Näissä tapauksissa asiasta olisi pitänyt laatia rikosilmoitus törkeästä pahoinpitelystä.

Opiskelija Pasi Kunnasta oli pahoinpidelty lyömällä nyrkillä ja potkimalla useita kertoja ylävartaloon ja päähän. Lisäksi hänen vasemman kämmenen läpi oli lyöty teräaseella ja vasenta käsivartta oli viillelty kahdesta eri kohtaa. Tekijänä olleet sekatyömies Olavi Koivu ja Tapio Tuisku olivat käskeneet Kunnaksen perumaan esitutkinnassa antaman todistajalausannon aiemmin tapahtuneesta pahoinpitely -rikoksessa, jossa Koivu ja Tuisku olivat rikoksesta epäiltyinä. (20.9.2001.)

16-vuotias Juhani Leinonen oli joutunut kolmen samanikäisen nuoren hyökkäyksen kohteeksi 9.4.2003 kello 20.30 aikaan Haarniskakadulla. Leinosta oli lyöty aluksi nyrkillä kasvoihin, jonka seurauksena hän oli kaatunut maahan. Maatessaan jalkakäytävällä oli Peku-niminen poika potkaisu Leinosta vasempaan silmään. Pahoinpitelyn syyinä oli Leinosen noin kuukautta aiemmin antama todistajalausunto. Tuolloin samat nuoret olivat olleet syytteessä Leinosen ystävän pahoinpitelystä. Leinosen nenänvarsi oli murtunut ja vasen silmä muurautunut umpeen. Hän oli hakeutunut sairaalahoitoon. (9.4.2003.)

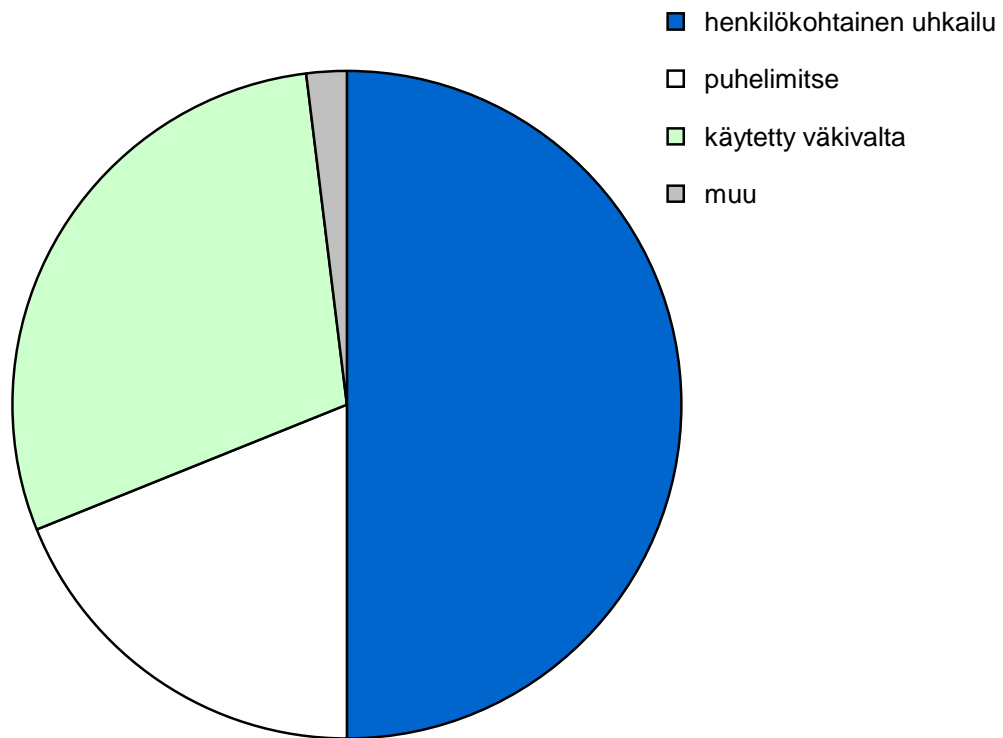
3.3.3 Puhelimitse tapahtunut uhkailu ja muu uhkailu

Puhelimen välityksellä tapahtunutta todistajan uhkailua esiintyi 19 rikosilmoituksessa. Puhelimitse todistajia oli uhkailtu tietenkin suoraan puhumalla, mutta myös jättämällä todistajien vastaajapalveluihin uhkaavansävyisiä teksti- tai puheviestejä. Nämä uhkailut olivat sisällöltään samankaltaisen väkivaltaisista kuin henkilökohtaisestikin toteutetuissa uhkailuissa. Lähes poikkeuksetta oli puhelimitse uhattu todistajan tappamisella tai vahingoittamisella. Tähän kategoriaan olen sijoittanut myös yh-

den faksilla lähetetyn uhkailun. Muu uhkailu pitää sisällään kaksi kirjeitse lähetettyä uhkailua.

Mohammed H. oli saanut puhelinsoiton, jossa Abdullah I. oli kysynyt syytä siihen, miksi Mohammed oli kuulusteltu todistajana. Abdullah oli sanonut Mohammedille suoraan, että mikäli tämä todistaa vielä oikeudessa, hän tappaa Mohammedin veitsellä. Asia liittyi aiemmin tapahtuneeseen pahoinpitelyyn. (12.2.2003.)

Toni Vesaa oli kuulusteltu todistajana vahingonteosta. Muutamia päiviä todistajakuulustelun jälkeen rikoksesta epäilty Jussi Määttänen oli soittanut Vesalle, ja sanonut, että tämä on todistanut väärää miestä vastaan. Lisäksi Määttänen oli uhannut Vesaa kuolevan, jollei tämä peru poliisille antamaansa lausuntoa. Lopuksi Määttänen oli sanonut, että nyky maailmassa asiat tehdään näin ja että hän tappaisi Vesaa jos tämä kertoisi uhkailuista poliisille. Vesaa mukaan uhkaukset olivat todentuntuisia ja hän oli ottanut ne vakavasti. (25.6.2002.)

Kuvio 6: Uhkailun ja väkivallan laatu vuosina 2001–2003.

3.4 Rikoksen tekijöistä ja uhreista

Viidessä tapauksessa rikoksesta epäilty oli jäänyt tuntemattomaksi rikosilmoitusvaiheessa. Kaikissa näissä tapauksissa todistajaa oli uhattu puhelimitse. Todistaja oli pystynyt päättämään ainoastaan soittajan sukupuolen (jokaisessa tapauksessa mies), mutta ei ollut varmuudella pystynyt tunnistamaan tekijää pelkän äänen perusteella. Olikohan tapausten rikostutkinnassa huomioitu, että uhatuksi tulleen todistajan luvalla on mahdollisuus saada tämän käytössä olleen puhelimen televalvontatiedot (PKL 5a:3.2 §)?

Yleensä rikoksesta epäilty oli ollut suurin piirtein saman ikäinen kuin uhattu. Erityisesti väkivaltarikoksissa tämä korrelaatio oli selvimmän havaittavissa. Nuorin uhkailun tai väkivallan kohteeksi joutunut todistaja oli 15-vuotias ja vanhin 71-vuotias. Vastaavasti nuorin rikoksesta epäilty oli 16-vuotias ja vanhin 58-vuotias. Ikäryhmittäin lajiteltuna 15–24-vuotiaat todistajat muodostivat suurimman ryhmän (32 kpl), kun taas rikoksesta epäiltyjen kohdalla suurimman ikäryhmän muodostivat 25–34-vuotiaat (35 kpl).

Vain kahdeksan prosenttia rikoksesta epäillyistä oli naisia. Tämä noudattaa kriminologisia havaintoja siitä, että naiset tekevät merkittävästi vähemmän rikoksia kuin miehet (Laine, 1991, 84). Esimerkiksi vuonna 1989 kaikista rikokseen syyllisiksi epäillyistä 11,3 prosenttia oli naisia (Laine, 1991, 106). Kuitenkin uhreina naisia oli 30 prosenttia. Rikoksesta epäillyt naiset olivat, kahta poikkeusta lukuun ottamatta, uhanneet tai käyttäneet väkivaltaa nimenomaan naispuolisia todistajia kohtaan. Naiset olivat suhteessa käyttäneet enemmän väkivaltaa todistajia kohtaan kuin miehet. Nimittäin kuudessa tapauksessa kahdeksasta oli käytetty jonkin asteista väkivaltaa ja vain kahdessa tapauksessa todistajaa oli henkilökohtaisesti uhkailtu. Puhelimitse naiset eivät olleet uhanneet lainkaan.

Selvä enemmistö rikoksen tekijöistä oli Suomen kansalaisia (91 %). Tapauksissa, joissa tekijöinä oli ollut syntyperältään ulkomaan kansalainen, oli noin puolet uhkailusta tai väkivallasta kohdistunut samaa kansalaisuutta olevaan todistajaan ja puolet suomalaiseseen todistajaan. Valtaosa ulkomaalaisten suorittamista uhkailuista oli tapahtunut joko henkilökoh-

taisesti tai puhelimitse. Väkivaltaa oli käytetty kahdessa tapauksessa. Ulkomaalaiset rikoksen tekijät olivat tulleet Suomeen Virosta, Venäjältä, Somaliasta, Vietnamista, Irakista, Turkista ja Bangladeshista.

Lähes 90 prosenttia sekä rikoksesta epäillyistä että todistajista kuuluivat työntekijöiden ja toimihenkilöiden ammattiryhmään. Rikoksesta epäiltyjen ammatit vaihtelivat teurastajasta ja metallimiehestä, opettajaan ja siivoajaan, mutta oli joukossa yksi filosofian tohtorikin. Todistajien kohdalla ammatillinen jakauma oli siis kutakuinkin samanlainen. Ehkä hieman yllättävää oli, että vain yksi poliisi ja yksi vartija olivat tehneet rikosilmoituksen jouduttuaan todistajan asemassa uhatuksi. Syynä tähän saattaa olla se, että kynnys rikosilmoituksen tekemiseen on poliisimiehellä korkeampi kuin tavallisella kansalaisella. Poliisilla on hyvä käsitys oikeusprosessin hitaasta etenemisestä, eikä todennäköisesti täysin varattomalle syytetylle lopulta annettu sakkorangaistus tai pieni korvausmääräys uhattua poliisi-todistajaa tyydytä. Lisäksi poliisi on ehkä tarpeettoman paljon tottunut kuuntelemaan ja sietämään jokapäiväisessä työssään tappouhkauksia, luultavasti myös todistajana ollessaan. Uhkailun on katsottu kuuluvan poliisin työnkuvaan ja ”sisältyvän palkkaetuihin”. Kuitenkin jokainen uhkailutapaus, niin poliisia kuin ketä tahansa muuta kohtaan, on otettava asiaan kuuluvalla vakavuudella.

4 VOIMASSA OLEVIA KEINOJA TODISTAJAN SUOJELEMISEKSI

- Todistaja on merkittävä ja keskeinen tietolähde rikosprosessissa.
- Todistajan pitäisi saada kertoa tietonsa vapaasti ja ilman ulkopuolisten painostusta tai uhkaa.
- Todistajan suojalla laajasti ymmärrettynä tarkoitetaan kaikkia niitä keinoja, joilla pyritään varmistamaan todistajan mahdollisuudet tietojensa turvalliseen kertomiseen.

4.1 Oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen

Rikoslaissa ei ollut ennen vuotta 1999 erityissäännöstä oikeudenkäytössä kuultavan henkilön uhkaamisesta. Tuolloin todistajiin kohdistuneet rikokset kirjattiin lähinnä laittomana uhkauksena tai pahoinpitelynä. Uuden 1.1.1999 voimaan tulleen pykälän (RL 15:9 §) mukaan sakon tai enintään kolmen vuoden rangaistusuhan alaiseksi joutuu 1 kohdan mukaan se, joka väkivallalla tai uhkauksella estää tai yrittää estää toista antamasta lausuntoa todistajana, asiantuntijana, muuna kuultavana tai asianosaisena oikeudenkäynnissä, esitutkinnassa, poliisitutkinnassa tai niihin rinnastettavassa muussa viranomaismenettelyssä taikka vaikuttaa tai yrittää vaikuttaa lausunnon sisältöön. Korostettakoon vielä, että teon kohteena voi siis olla todistajan lisäksi myös rikoksen asianosainen niin esitutkinnassa kuin oikeudenkäyntivaiheessa.

Väkivalta voi ilmetä pahoinpitelynä, mutta myös muunlaisena väkivaltana ja uhkaus voi viitata joko väkivallan käyttöön tai muuhun oikeudettomaan painostuskeinoon, kuten taloudelliseen etuun tai omaisuuteen. Väkivalta tai uhkaaminen voi kohdistua kuultavan lisäksi myös muihin henkilöihin tai heidän omaisuuteensa. Väkivallan tai uhkauksen tulee olla olosuhteet huomioiden niin uskottavia, että sillä voi olla vaikutusta lausunnon antajaan.

Pykälän 2 kohta koskee kuulemisen tai lausunnon antamisen jälkeen tapahtuvaa väkivallan käyttöä tai uhkaamista. Rikokseen siis syyllistyy myös se, joka tekee tai uhkaa tehdä väkivaltaa edellä tarkoitettulle

lausunnon antajalle taikka jollekin jäljempänä mainitulle hänelle läheiselle henkilölle sen vuoksi, mitä kyseinen henkilö on lausunut edellä tarkoitettussa kuulustelussa. Läheisenä henkilönä tulevat kysymykseen kuullun henkilön puoliso, lapset, lapsenlapset, vanhemmat, isovanhemmat, sisarukset taikka henkilö, joka asuu hänen kanssaan yhteistaloudessa tai on muuten näihin rinnastettavan henkilökohtaisen suhteen takia läheinen henkilö. Rikokset ovat olleet esimerkiksi seuraavanlaisia:

Opiskelija Mikko Johansson oli lähettänyt Sinikka Aholan puhelimeen uhkaavasävyisen tekstiviestin. Ahola oli haastettu todistajaksi murhapolttoa (tuhotyö) koskevassa rikosasiassa, jossa opiskelija Johansson oli syytettynä. Ahola oli kertonut elämänsä menneen sekaisin tekstiviestin jälkeen. Hän oli ilmoittanut pelkäävänsä henkensä ja terveytensä puolesta. Lisäksi Aholalla oli esiintynyt tekstiviestin jälkeen unettomuutta ja hän oli kertonut olevansa raskaana ja pelkäävänsä keskenmenoa. Johansson puolestaan oli kertonut kuulustelussa käsityksensä, että Ahola oli todistajana valehdellut. Johansson oli sanonut tulevansa puuttumaan Aholan valehteluun ja tämän vuoksi haluaisi tavata henkilökohtaisesti Aholan. (4.10.2001.)

Kristina Lax kertoi, että hänen kotiinsa oli tullut sekatyömies Heikki Lundberg, joka ei ollut suostunut poistumaan pyynnöistä huolimatta. Lundberg oli kertonut haluavansa keskustella Laxin kanssa käräjäoikeudessa esille tulevasta asiasta, jossa Lundberg oli epäiltyä ja Laxin 20-vuotias poika oli todistajana. Tilanne oli kärjistynyt siten, että Lundberg oli kaatanut Kristina Laxin lattialle, pahoinpidellyt häntä käsistä vääntämällä, tukasta repimällä sekä lyömällä joitakin kertoja nyrkillä ylävartaloon. Lundberg oli samalla uhannut, että kukaan talossa asuvista ei jää henkiin ja että Kristiina Laxin hän aikoo fileerata. (4.9.2003.)

Kati Pakinen ilmoitti joutuneensa uhkailun kohteeksi tulevan oikeudenkäynnin vuoksi. Tommi Leikas oli tullut ravintolassa sanomaan Pakiselle, että "vasikka, jos et peru puheitasi oikeudessa, sinä et voi enää asua tässä kaupungissa". Pakinen kertoi ottaneensa uhkauksen todesta ja pelkäävänsä Leikaksen tekävän jotain, jos Pakinen todistaa oikeudessa. (28.11.2001.)

Säännökseen liittyvästä toissijaisuuslausekkeesta johtuen pahoinpitely, lievä pahoinpitely ja laiton uhkaus sisältyvät kyseessä olevaan rikokseen. Jos käytetty väkivalta täyttää törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkit, se syrjäyttää ankarammin rangaistavana tämän rikoksen. Tästä käy esimerkkinä seuraava tapaus, jossa ensimmäinen uhkailu olisi oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamista ja jälkimmäinen törkeää pahoinpitelyä:

23-vuotias kouluavustaja Matti Murto oli kylän koulun pihalla joutunut uhkailun kohteeksi. Toyota Corollan kyydissä olleet neljä miestä olivat piirittäneet Murrin ja uhanneet ampua hänet, koska hän oli poliisin esitutkinnassa todistanut sekatyömies Seppo Sipposta vastaan. Miehet olivat uhanneet ottaa auton tavaratilasta haulikon, mutta luopuivat sitten ajatuksesta sanoen toteuttavansa ampumisen toisella kerralla. Uhkailujen vuoksi Murto ei ollut uskaltanut mennä oikeudenistuntoon, mihin hänet oli haastettu to-

distajaksi. Pari viikkoa edellisestä uhkailusta olivat samat miehet pysäyttäneet kadulla kävelemässä olleen Murron. Seurueeseen kuulunut Seppo Sipposen ystävä 31-vuotias eläkeläinen Feija Grönlund oli lyönyt Murtoa metalliputkella päähän, jonka seurauksena Murto oli kaatunut tajuttomana maahan. Murron seuraavat muistikuvat olivat sairaalasta, jossa hänen päässä olleeseen ruhjehaavaan oli ommeltu 17 tikkiä. Hänen vasen korvalehti oli irronnut. (3.6.2001.)

Kun on syytä epäillä jotakuta oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisesta ja voidaan olettaa televalvonnalla saatavilla tiedoilla olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi, voi esitutkintaviranomainen hakea tuomioistuimelta lupaa kohdistaa televalvontaa epäillyn hallussa olevaan teleliittymään, telesoitteeseen tai telepäätelaitteeseen (PKL 5a:3 §).

Vastaavin edellytyksin tuomioistuin voi antaa myös ns. tolppaluvan. Näin saadaan tieto kaikista niistä matkaviestimistä, joista on rikoksen tapahtuma-aikana kirjautunut tieto esimerkiksi tekopaikan läheisyydessä sijaitsevan tukiaseman kautta telejärjestelmään (PKL 5a:3a §).

Edelleen tuomioistuin voi, asianomistajan suostumuksella, antaa esitutkintaviranomaiselle luvan kohdistaa televalvontaa asianomistajan hallussa olevaan tai muuten käyttämään teleliittymään tai telesoitteeseen, jos se on tarpeen mm. oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisen selvittämiseksi (PKL 5a:3.2 §).

4.2 Lähestymiskielto

Vuoden 1999 alusta tuli voimaan lähestymiskieltoa koskeva laki, jolla pyritään kohentamaan itsensä uhatuksi tuntevien henkilöiden oikeusturvaa. Siksi lähestymiskieltoa voidaan tarvittaessa käyttää suojelemaan oikeudenkäytössä kuultavaa henkilöä, kuten esimerkiksi todistajaa. LähKL 2.1 §:n mukaan lähestymiskielto voidaan määrätä, jos on perusteltu syy olettaa, että kieltoon määrättävä tulisi tekemään itsensä uhatuksi tuntevan henkilön henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai muulla tavoin häiritsemään tätä. Lähestymiskieltoon määrätty ei saa tavata eikä ottaa yhteyttä henkilöön, jota kiellolla on tarkoitus suojata. Myös suojelettavan henkilön seuraaminen ja tarkkailu on kiellettyä.

Määräämisen edellytyksiä arvioitaessa on LähKL 2.2 §:n perusteella otettava huomioon henkilöiden olosuhteet, rikoksen uhan tai muun häirinnän laatu, mahdollinen toistuvuus sekä todennäköisyys, että henkilö, jota vastaan kieltoa pyydetään, jatkaisi häirintää tai tekisi itsensä uhatuksi tuntevaan henkilöön kohdistuvan rikoksen. Eri häirintämuodoista voidaan katsoa millaisia ne ovat (esim. ovikellon häiritsevä soittaminen ja oven hakkaaminen, puhelinsoitot, tekstiviestit, postilähetykset, sähköpostiviestit, oleskelu hakijan kodin tai työpaikan lähetyvillä, loukkaavat äänet tai eleet ja epäasiallinen käyttäytyminen yleensä) ja kuinka usein ne ovat toistuneet ja kuinka pitkään jatkuneet (Lappalainen ym., 2003, 1072).

Lähestymiskiello voidaan määrätä enintään yhdeksi vuodeksi. Kiellon uudistamista voidaan pyytää ennen edellisen kiellon päättymistä. Tällöin lähestymiskiello voidaan määrätä enintään kahdeksi vuodeksi. Lähestymiskiellon rikkominen on sanktioitu RL 16:9a §:ssä:

”Jos lähestymiskieltoon tai väliaikaiseen lähestymiskieltoon määrätty tahallaan rikkoo kieltoa, hänet on tuomittava lähestymiskiellon rikkomisesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.”

Näin ollen poliisin on mahdollista ottaa lähestymiskielloa rikkonut kiinni, pidättää sekä tarvittaessa vaatia vangittavaksi.

4.3 Oikeudenkäymiskaari ja laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

4.3.1 Todistajan kuuleminen pääkäsittelyssä asianosaisten läsnä olematta

Oikeudenkäymiskaaren 17:34 §:n mukaan tietyin edellytyksin ja tuomioistuimen harkinnan mukaan todistajaa, muuta todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä tai asianomistajaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä asianosaisten tai muun henkilön läsnä olematta. Edellytyksenä on, että järjestely on tarpeen kuultavan tai hänen läheisensä suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta tai jos kuultava muuten jättäisi ilmaisematta mitä asiasta tietää tai jos henkilö häiritsee tai koettaa eksyttää kuultavaa hänen puheissaan. Näin annettu kertomus luetaan asianosaiselle, joka voi tarvittaessa esittää kuultavalle lisäkysymyksiä.

4.3.2 Todistajan kuuleminen audiovisuaalisten laitteiden avulla

Tietyin edellytyksin muun muassa todistajaa voidaan kuulla käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Tietyissä tapauksissa (OK 17:34a §:n 1 ja 2 kohta) kuulusteleminen voidaan tehdä vain puhelimitse. Kuultavan ei tarvitse olla tuomioistuinpaikkakunnalla, vaan joko tietyssä kuulemista varten varatussa paikassa tai kotonaan (Virrolainen & Pölönen, 2003, 283). OK 17:34a §:n 3 kohta koskee erityisesti todistajan suojelua. Tuomioistuimen pääkäsittelyssä ei siis voida käyttää pelkkää puhelinkuulustelua todistajansuojelullisissa tapauksissa.

OK 17:34a §:

”Todistajaa, muuta todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä tai asianomistajaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja:

- 1) *kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn taikka hänen henkilökohtaisesta saapumisestaan pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa;*
- 2) *kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä;*
- 3) *menettely on tarpeen kuultavan taikka tällaiseen henkilöön rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta; tai*
- 4) *kuultava ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt.*

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Edellä 1 momentin 1 ja 2 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa voidaan kuulemisessa kuitenkin käyttää myös puhelinta. ”

Videoneuvottelun kautta tapahtuva henkilön kuuleminen toteuttaa paremmin yleiset todistelun välittömyyttä koskevat vaatimukset kuin puhelimesta kuulusteleminen. Puhelinta käytettäessä tuomioistuimessa olevilta puuttuu mahdollisuus tehdä näköhavaintoja todistajan tai asianosaisen ilmeistä ja eleistä, joilla voi olla merkitystä kertomuksen uskottavuutta arvioitaessa. Puhelinkuulustelussa on erityisesti kiinnitettävä huomiota, että annettavaa lausumaa voidaan luotettavasti arvioida ilman näköyhteyttä lausuman antajaan (Lappalainen ym., 2003, 481). Todistaja voisi periaatteessa olla vaikka maapallon toisella puolella. Tosin tämä tilanne edellyttäisi oleskeluvaltion myötävaikuttamista todistelun suorittamiseen. Tuomioistuimella on harkintavaltaa tapauskohtaisesti päättää, kuullaanko todistajaa henkilökohtaisesti vai käytetäänkö apuna audiovisuaalisia välineitä.

Rikoslaisissa käytetään sanamuotoa, jonka mukaan rangaistavaa on *tuomioistuimessa* annettu perätön lausuma. Tuomioistuimella ei tässä yhteydessä tarkoiteta tuomioistuinrakennusta vaan *oikeudenkäyntiä*. Perätöntä lausumaa tuomioistuinkäsittelyssä koskevia säännöksiä sovelletaan näin ollen myös sellaisiin lausumiin, jotka annetaan oikeudenkäynnissä valan tai vakuutuksen nojalla videoneuvottelun tai puhelimen välityksellä riippumatta siitä, onko todistaja tai muu kuultavana oleva henkilö tällöin fyysisesti tuomioistuimen tiloissa. (Oikeusministeriön työryh-

mämietintöjä, 2002, 27–28.) Rikoslainsäädännön tarkkarajaisuuden vuoksi olisi selkeämpää, että säännöksessä käytettäisiin sanamuotoa perätön lausuma ”oikeudenkäynnissä.”

Videoneuvottelutyöryhmän kesäkuussa 2004 valmistuneesta raportista selviää, että pelkäävän todistajan tai rikoksen uhrin suojaaminen on erityistilanne. Työryhmä ehdottaa videoneuvottelujen kokeilemistä oikeudenkäynneissä vuoden 2005 aikana. Ruotsissa videoneuvotteluja on käytetty jo vuosia. Tutkimusten mukaan kuvapuhelin rohkaisee puhumaan ja vapauttaa pelosta niin oikeudenistunnoissa, psykiatrin vastaanotolla kuin yrityksen tiukoissa neuvotteluissa. Lisäksi on todettu, että kuvapuhelin antaa vapauden tunteen ja tilaa emotionaaliseen sitoutumiseen. Näin ollen videoneuvottelujen kautta voidaan saada etuja, jotka tavallisessa kanssakäymisessä jää näkymättömiin. (Rantanen, 31/2004.)

4.3.3 Tukihenkilöistä

Asianomistajalle on tietyin säännöksissä ilmenevin edellytyksin (ROL 2:3 §) mahdollista määrätä tukihenkilö, jonka tehtävänä on olla esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä asianomistajan henkilökohtaisena ja henkisenä tukena sekä auttaa häntä asian käsittelyssä (ROL 2:9 §). Tukihenkilöinä toimivat muun muassa Rikosuhripäivystyksen kouluttamat vapaaehtoistyöntekijät.

Kun tuomioistuin päätyy kuulemaan alle 15-vuotiasta lasta tai henkisesti häiriintynyttä todistajana, kuultavalle voidaan OK 17:21.2 §:n mukaan tarvittaessa määrätä kuulustelutilaisuuteen tukihenkilö. Käytännössä kyseeseen tulee huoltaja tai muu lapselle läheinen henkilö, mutta myös lastensuojeluviranomainen, lapsi- tai perheneuvolan työntekijä tai muu vastaava lasten kanssa työskentelevä. (Oikeusministeriön työryhmämietintöjä, 2002, 37.) Tavallisen pelkäävän todistajan kohdalla tukihenkilön määrääminen ei tämänhetkisen lainsäädännön mukaan ole mahdollista. Mielestäni lainsäädäntöä tulisikin uudistaa siten, että myös muille kuin alle 15-vuotiaille ja henkisesti häiriintyneille todistajille olisi tietyissä yksittäistapauksissa voitava määrätä poliisiorganisaation kuulumaton tukihenkilö, joka voisi samalla olla myös yhdyshenkilönä viranomaisten suuntaan.

Rikosuhripäivystyksen toiminnanjohtaja Petra Kjällmanin mukaan Turun rikosuhripäivystyksen Länsi-Suomen aluetoimistossa on todistajille aloitettu marraskuussa 2003 kokeiluna erillinen todistajien tukipuhelinnumero. Palvelun tavoitteena on, että rikoksen todistaja voisi antaa todistuksensa mahdollisimman rauhallisin ja turvallisin mielin tietoisena oikeuksistaan ja että hän selviytyisi kokemastaan mahdollisimman hyvin. Hankkeeseen on koulutettu päivystäjiksi oikeustieteen opiskelijoita ja se toteutetaan yhteistyössä Turun yliopiston sekä Turun ja Turun seudun käräjäoikeuksien kanssa. (Kjällman, 13.11.2003.)

4.3.4 Todistajan yhteystiedot haastehakemuksessa

Asianosaisten tai todistajien yhteystietoja ei tarvitse kirjoittaa haastehakemukseen tai valituskirjelmään sellaisenaan, vaan ne on ilmoitettava tuomioistuimelle soveltuvalla tavalla (ROL 5:3.2 § ja OK 25:16.1 §). Tarkoituksena on se, ettei syytetty saa todistajan tms. yhteystietoja selville hänelle jaettavista asiakirjoista. Korostettakoon tässäkin yhteydessä sitä, että rajoitus ei koske todistajan henkilötietoja, jotka syytetty saa aina oikeudenkäynnin yhteydessä tietoonsa.

Vastaava periaate ilmenee JulkL 23.2 §:ssä ja JulkL 11.2 §:n 7 kohdassa, jossa asianosaisjulkisuuden ulkopuolelle on rajattu muun muassa todistajan yhteystiedot. Tätä käsittelemme tarkemmin kohdassa 4.4.3 (todistajan henkilö- ja yhteystietojen kirjaaminen).

4.4 Poliisilaki, pakkokeinolaki, laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta sekä laki oikeudenkäynnin julkisuudesta

4.4.1 Poliisilaki

Poliisilain säännöksiä on tarkoitettu käytettäväksi mm. rikosten estämiseksi, keskeyttämiseksi ja paljastamiseksi. Seuraavien säännösten perusteella pystytään toteuttamaan konkreettisia ja fyysisiä todistajansuojelutoimenpiteitä. Kahden ensimmäisen kohdan avulla voidaan lyhytaikaisesti estää esimerkiksi todistajan tai asianosaisten häiritseminen tai pyrkimykset vaikuttaa heidän käyttäytymiseensä oikeudenkäynnissä.

- 1) *Poliisilain 14 §:ssä säädetään koti- ja julkisrauhan suojaamisesta, jonka mukaan poliisilla on oikeus poistaa suojatulta alueelta henkilö, joka ilman laillista oikeutta tunkeutuu, menee salaa tai toista harhauttamalla taikka kätkeytyy sinne eikä kehotuksesta poistu. Häiritsijä voidaan myös ottaa tarvittaessa kiinni ja pitää säilössä enintään 12 tuntia.*
- 2) *Poliisilain 20 §:n mukaan poliisilla on oikeus poistaa paikalta henkilö, jos hänen uhkauksistaan tai muusta käyttäytymisestään voidaan päätellä, että hän todennäköisesti syyllistyisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen. Henkilö voidaan ottaa kiinni ja pitää säilössä niin kauan kuin on todennäköistä, että hän syyllistyisi em. rikokseen, kuitenkin enintään yhden vuorokauden ajan kiinniottohetkestä.*
- 3) *Lain 30 §:ssä on säädetty poliisimiehen oikeudesta rikollisen toiminnan estämiseksi tai keskeyttämiseksi tarkkailla muualla kuin asunnossa olevaa henkilöä, jos tämän käyttäytymisen perusteella tai muutoin on syytä epäillä hänen syyllistyvän rikokseen.*
- 4) *Jos perustellusti voidaan olettaa saatavan tietoja rikoksen torjumiseksi ja jos kohdehenkilön käyttäytymisestä tai muutoin voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, josta säädetty ankaran rangaistus on yli kuusi kuukautta vankeutta, voidaan suorittaa teknistä katselua tai seurantaa (PolL 31 §). Todettakoon, että tekni-*

nen kuuntelu vaatii oletuksen rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta tai huumausainerikos.

- 5) *Poliisilain 31 c §:n mukaan televalvontaa on mahdollista käyttää ennakkoivasti mm. oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisen paljastamiseksi ja estämiseksi. Poliisilain mukainen televalvonta edellyttää, että rikoksen uhka voidaan päätellä henkilön esittämien lausuntojen, uhkausten tai käyttäytymisen perusteella tai hänen voidaan muuten perustellusti olettaa syyllistyvän tällaiseen rikokseen (Lappalainen ym., 2003, 760). Näin ollen käytännössä henkilöä on tässä tilanteessa usein jo syytä epäillä esim. oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisesta, ja koska rikos on jo tapahtunut, pakkokeinolain mukainen televalvonta soveltuu paremmin käytettäväksi.*

4.4.2 Pidättäminen, vangitseminen ja matkustuskielto

Pakkokeinolain 1:3 § ja 1:8 § mahdollistavat, että rikoksesta epäilty voidaan pidättää ja esittää vangittavaksi rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja jos on syytä epäillä, että epäilty tulee vaikeuttamaan asian selvittämistä vaikuttamalla esimerkiksi todistajaan (sotkemisvaara). Tässä tapauksessa rikosprosessuaalisen vapaudenriiston tarkoituksena on estää rikoksesta epäiltyä hävittämästä todisteita tai sotkemasta tutkintaa, esimerkiksi uhkaamalla, pelottelemalla tai muulla tavoin manipuloimalla jutun todistajaa (Helminen ym., 2002, 587–590). Arviointia tehtäessä on muistettava henkilön pidättämiseen ja vangitsemiseen liittyvät kohtuusnäkökohdat (PKL 1:3.4 § ja PKL 1:26a §) sekä kaikissa pakkokeinoissa huomioitava suhteellisuusperiaate (PKL 7:1a §). Sen mukaan pakkokeinojen käyttöä on voitava pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muulle pakkokeinojen käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaus ja muut asiaan vaikuttavat seikat.

Pidättämisen ja vangitsemisen sijasta määrättävää matkustuskieltoa ei ole tarkoitettu käytettäväksi todisteiden hävittämisen tai todistajien uhkaamisen estämiseksi, koska on katsottu, että matkustuskielto on tehoton pakkokeino tähän tarkoitukseen. Matkustuskiellon tarkoituksena on estää rikoksesta epäiltyä lähtemästä pakoon tai estää häntä jatkamasta rikollista toimintaa. (Helminen ym., 2002, 667.)

4.4.3 Todistajan henkilö- ja yhteystietojen kirjaaminen

Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta sisältää todistajansuojelua koskevia kohtia (JulkL 11.2 §:n 7 kohta, 23.2 § ja 31 §). Todistajan, asianosaisen ja rikosilmoituksen tekijän yhteystiedot, kuten osoite- ja kotipaikkatiedot sekä puhelinnumerot, voidaan pitää heidän suojaamiseksi asianosaisiltakin salassa, mikäli todistaja on pyytänyt salassapitoa ja hänellä on perusteltu syy epäillä itsensä tai perheensä terveyden tai turvallisuuden olevan vaarassa. Laki ei siis tänä päivänä vaadi tarkkojen henkilö- ja osoitetietojen kirjaamista todistajakuulusteluihin ja käytäntöä olisi-kin hyvä muuttaa siihen suuntaan, että jos on syytä epäillä yhteystietojen kirjaamisella voivan aiheutua tarpeetonta häirintää kuulusteltavalle, niitä ei silloin merkittäisi.

Mielestäni todistajan nimi ja tarvittaessa syntymävuosi, luonnollisesti ilman sosiaaliturvatunnusta, olisi riittävä tieto varsinaisessa kuulustelukertomuksessa ja muut yhteystiedot voitaisiin kirjoittaa erilliselle paperille, joka jäisi vain viranomaisille. Käytännöksi onkin muodostunut, että syyttäjät ja tuomioistuin saavat esitutkintapöytäkirjan mukana pelkäävän todistajan yhteystiedot erillisessä kirjekuoressa.

Pelkän etunimen kirjaaminen tai nimen jättäminen pois kokonaan ei toistaiseksi ole lain mukaan mahdollista. Oikeudenkäynnissä todistaja on riittävällä tavalla yksilöitävä, jotta syytetty voi arvioida muun muassa todistajan kelpoisuutta. Koska todistajan nimi tulee aina syytetyn tietoon, on jo esitutkintavaiheessa ammattitaitoisen rikostutkijan painotettava, että todistajan on huolehdittava itse erilaisten rekistereiden ja palveluiden tietojenluovutuskielloista. Jos ja kun anonyymitodistelu on tulevaisuudessa osa lainsäädäntöämme, tilanne muuttuu, ja todistajan nimi yhteystietoineen voidaan tuolloin salata.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain (OikJulkL 5b.2 §) mukaan edellä kerrottuja salassa pidettäviä yhteystietoja ei saa käsitellä julkisessa istunnossa eikä ottaa julkiseen ratkaisuun, jollei siihen ole erityisen painavia syitä.

4.5 Muita nykyisiä keinoja todistajan suojelemiseksi

4.5.1 Julkisista rekistereistä

Suomessa on julkisia rekistereitä ja erilaisia palveluja, joiden kautta voi saada todistajasta ja hänen elinoloistaan runsaasti tietoa nimen ja syntymäajan perusteella. Koska nimettömänä todistaminen ei ole mahdollista, on todistajan, joka haluaa salata yhteystietonsa, huolehdittava myös omalta osaltaan eri rekistereiden tietojenluovutuskiellosta. Käsittelen tässä esimerkinomaisesti vain muutamaa rekisteriä.

Valtion Väestörekisterikeskuksen ylläpitämästä osoitepalvelusta saa yhdellä puhelinsoitolla todistajan kotiosoitteen. Jokaisella on kuitenkin oikeus kieltää henkilö- ja osoitetietojensa luovutus väestötietojärjestelmästä. Tietojen luovutuksen voi kieltää ilmoittamalla asiasta puhelimitse, lomakkeella tai vapaamuotoisella kirjeellä maistraattiin tai Väestörekisterikeskukseen. Helsingin Sanomissa olleen artikkelin mukaan jo 105 000 suomalaista on käyttänyt tätä mahdollisuutta hyväkseen (Harju, 27.9.2004). Varsinaisen turvakiellon osalta määräyksen antamisen edellytyksenä on, että pyynnön esittäjällä on perusteltu syy epäillä itsensä tai perheensä terveyden tai turvallisuuden olevan uhattuna. Maistraatti edellyttää turvakiellon hakijalta kirjallista, perusteltua pyyntöä tai ainakin käyntiä virastossa. Turvakiellon on saanut 4050 kansalaista ja vain noin kymmenen prosenttia turvakieltihakemuksista on hylätty. Turvakiellon saaneitten joukossa on poliisiviranomaisia, terveys- ja sosiaalihuollon työntekijöitä sekä entisen miesystävän vainoamia naisia. (Harju, 27.9.2004.) Turvakieltomääräys voi ensimmäisen kerran olla voimassa enintään viisi vuotta. Sitä voidaan jatkaa kaksi vuotta kerrallaan. Kun henkilöllä on turvakielto, hänen osoitettaan ei luovuteta useissa tapauksissa viranomaisillekaan. Todettakoon myös, että väestötietolain ja -asetuksen mukaan henkilötunnusta ei ole mahdollista muuttaa, ellei se ole virheellinen.

Ajoneuvon rekisterinumeron perusteella Ajoneuvohallintokeskuksesta saa ajoneuvon omistajan/haltijan koti- ja osoitetiedot puhelinsoitolla. Osoitetietojen luovutuksen voi kieltää soittamalla Ajoneuvohallintokeskukseen, jolloin kiello astuu puhelimitse annettavien tietojen osalta

välittömästi voimaan ja internetin kautta annettavien tietojen osalta seuraavana arkipäivänä.

4.5.2 Vangin vapautumisesta ilmoittaminen todistajalle

Vuonna 2002 tapahtuneet lainmuutokset rangaistuksen täytäntöönpanosta annettuun lakiin (2:12 §) ja tutkintavankeudesta annettuun lakiin (14 a §) mahdollistavat, että vangin tai tutkintavangin vapauttamisesta ja laitoksesta poistumisesta sekä poistumislupaa koskevasta ratkaisusta saadaan ilmoittaa asianomistajalle tai muulle henkilölle, jos vangin käyttäytymisen tai hänen esittämiensä uhkausten johdosta on perusteltua syytä epäillä, että vanki syyllistyy tämän tai tälle läheisen henkilön henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan rikokseen. Näin ollen vangin vapautumisesta voidaan ilmoittaa esimerkiksi todistajalle. Ilmoittamisesta päättää rikosseuraamusvirasto tai rangaistuslaitoksen johtaja.

4.5.3 Tuomioistuinten turvallisuus

Jokaisella on oikeus olla läsnä julkisessa oikeudenkäynnissä. Eduskunnan oikeusasiamiehen 31.12.1996 antaman päätöksen mukaan oikeudenkäyntiä seuraamaan pyrkivän henkilön ei tarvitse kertoa nimeään tai muutoinkaan selvittää henkilöllisyyttään. Oikeuden puheenjohtaja voi tungoksen välttämiseksi rajoittaa läsnä olevan yleisön määrää sekä päättää istunnon valokuvaamisesta tai nauhoittamisesta. (Lappalainen ym., 2003, 116.) Tietyissä tapauksissa oikeudenkäynti voi tapahtua pakollisesti tai harkinnanvaraisesti suljetuin ovin.

Vuoden 2000 alusta voimaan tulleen laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa mukaan turvatarkastukset voidaan kohdistaa jokaiseen tuomioistuimeen saapuvaan henkilöön ja hänen omaisuuteen. Suurimmissa käräjäoikeuksissa onkin jo metallinpaljastimia sekä tavaroiden läpivalaisulaitteita. Turvatarkastusten suorittaminen parantaa kaikkien tuomioistuimissa asioivien ja työskentelevien turvallisuutta.

Myös todistajien ja syytettyjen mahdollisuuksiin tavata toisiaan tuomioistuimissa tulisi kiinnittää huomiota. Uusien oikeustalojen suunnittelussa onkin pyritty ottamaan huomioon turvallisuuskysymykset ja joihinkin on saatu erilliset odotustilat todistajia varten. Esimerkiksi Helsingin uuteen oikeustaloon on pelkäävälle todistajalle varattu erillinen

sisäänkäynti ja odotustila sekä todistajanhuone, josta on näköyhteys syyttäjään ja oikeuden puheenjohtajaan, mutta ei asianosaisiin. Näin henkilöt voivat todistaa siten, etteivät he kohtaa lainkaan syytettyjä. Sermin tai verhon käytöllä istuntosalissa (kuten luvun 1.3 esimerkkitapauksessa) voidaan varmistaa, ettei syytetyllä ja todistajalla ole näköyhteyttä.

Todistajille pitäisi pystyä antamaan tarkempi istunnon alkamisaika kuin haasteessa mainittu ”saavuttava kello 09.00 alkavaan istuntoon”. Valitettavasti on vielä erittäin tavallista, että todistaja joutuu olemaan oikeudenkäyntipaikalla ja odottamaan vuoroaan yhdessä vapaalta vastaavien syytettyjen kanssa lähes koko päivän. Seuraavassa on esimerkki tuomioistuimessa tapahtuneesta uhkauksesta ja pelottelusta:

Matti Ojala oli uhkaillut todistajana ollutta Hilikka Putkea väkivallalla käräjäoikeuden istuntosalin odotushuoneessa. Oikeudenkäynnissä oli kysymys näpistyksestä, jossa Ojala oli tankannut Esso-huoltamolla 20 litraa bensiiniä maksamatta. Odotushuoneessa Ojala oli kysynyt Putkelta, että oliko tämä varma, että tankkaajana oli ollut juuri Ojala. Putken vastattua myöntävästi oli Ojala tehnyt potkuliikkeen Putkea kohden. Tämän jälkeen Ojala oli tönäissyt Putkea ja sanonut että ”meille tulee vielä mukava viikonloppu, voidaan viettää se ihan yhdessä, saan selville missä sinä asut. Voin vetää sinua auton peräkoukussa ihan minne haluat.” (1.6.2001.)

4.5.4 Muita mahdollisuuksia todistajan suojelemiseksi

Paljastamatta tarkemmin poliisin taktisia tai teknisiä menetelmiä todettakoon, että todistaja on mahdollista piilottaa syytetylle tuntemattomaan asuinpaikkaan. Niin kotimaisia kuin ulkomaisia todistajia voidaan majoittaa poliisin osoittamissa tiloissa. Erilaisten teknisten suojalaitteiden, kuten esimerkiksi video- ja hälytyslaitteiden, asentaminen ja ylipäättään turvallisuusneuvonnan antaminen muun henkisen tuen yhteydessä on eräs käytännön keinovalikoimista. On myös mahdollista, jos resurssit antavat myöten, asettaa niin siviili- kuin virkapukuinen poliisipartio ainakin tilapäisesti vartioimaan ja suojaamaan todistajaa.

Jotakuinkin jo rutiiniksi muodostunut tapa on se, että kanssasyytetty/tiedottaja sijoitetaan eri vankilaan kuin muut syytetyt. Poliisin ja rikosseuraamusviraston yhteistyö on ollut hyvää ja yhteisymmärryksessä on saatu pelkäävä kanssarikollinen sijoitettua turvallisimpaan vankilaan. Suurimmissa vankiloissa on erityisiä osastoja, joihin ns. pelkäävä vanki on mahdollista eristää vankilan muista vangeista.

5 UUSIA MAHDOLLISUUKSIA TODISTAJAN-SUOJELUSSA

5.1 Anonyymitodistelu

5.1.1 Mitä anonyyminä todistamisella tarkoitetaan?

Lyhyesti todettuna anonyymitodistelu tarkoittaa sitä, ettei rikoksesta epäilty/syytetty saa tietää missään vaiheessa rikosprosessia, tai sen jälkeenkään, kuka todistaja oli. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja valtiollinen prosessilainsäädäntö, erityisesti kontradiktorinen periaate, takaavat syytetyille oikeuden kuulustella todistajia kuten syyttäjää. Näin ollen anonyymitodistelu heikentäisi syytetyn puolustusta, sillä syytetyllä ei olisi mahdollisuutta kysellä todistajan luotettavuuteen sisältyviä asioita, koska hän ei tietäisi todistajan henkilöllisyyttä. Myös todistajan totuusvelvollisuuden kontrollointi vaikeutuisi. Anonyymitodistelu tulisi kysymykseen vain poikkeustapauksissa lähinnä silloin, kun kyse olisi todistajaan kohdistuvasta todellisesta ja vakavasta uhasta. (Virolainen & Pölönen, 2003, 283–284.)

Tuomioistuin joutuisi tapauskohtaisesti harkitsemaan anonyymin todistajan lausunnon arvoa vapaan todistusharkinnan pohjalta. Mielestäni nimettömänä annettu lausunto sinällään ei saisi merkitä sitä, että se automaattisesti olisi merkityksettömämpi kuin omalla nimellä esiintyvän todistajan.

5.1.2 Nimettömänä todistaminen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kannanotto

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on antanut ennakkopäätöksiä anonyymien todistajien käytöstä rikosasioissa. Esimerkiksi seuraavissa tapauksissa on katsottu, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa oli rikottu:

1) Syytetty oli tuomittu kuudeksi vuodeksi vankeuteen törkeästä ryöstöstä. Tuomion perustana oli ollut kahden todistajan anonyyminä antama lausunto. Oikeudenkäynnissä oli kuultu varsinaisten todistajien

sijaan poliiseja ja tutkintatuomaria. Todistajien henkilöllisyys oli jäänyt tuntemattomaksi tutkintatuomarille, syyttäjälle, puolustusasianajajalle, syytetyille sekä tuomioistuimelle (tapaus Kostovski, 20.11.1989).

2) Syytetty oli saanut kolmen vuoden vankeusrangaistuksen törkeästä varkaudesta. Tapauksessa tuomioistuin oli kuullut varsinaisen todistajan sijasta lausunnot kirjannutta poliisia todistajana. Lisäksi syytetyn pyyntö kuulla varsinaisia todistajia oli evätty sillä perusteella, että poliisi oli luvannut kosta pelkääville todistajille, ettei heidän henkilöllisyyttään paljastettaisi missään vaiheessa (tapaus Windisch, 27.8.1990).

Ihmisoikeustuomioistuimen prejudikaattien mukaan ihmisoikeusoppimusta ei ole rikottu, mikäli syytetyille on annettu mahdollisuus, rikosprosessin jossakin vaiheessa, esittää anonyymitodistajalle kysymyksiä. Lisäksi tuomion ei tule yksinään perustua nimettömien todistajien kertomuksiin. Olen käsitellyt anonyymitodistelua ja ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja myös tutkielmani luvussa 6.2.

5.1.3 Järjestäytynyt rikollisuus ja anonyyminä todistaminen

Helsingin Sanomissa 24.6.2002 olleen artikkelin mukaan jengit ja niiden tekemät rikokset voitaisiin saada kuriin, jos oikeussaleissa sallittaisiin anonyymitodistaminen. ”Tällöin todistaja voisi kertoa tietonsa ilman pelkoa kosta, koska epäilty ei koskaan saisi tietää todistajan henkilöllisyyttä.” (Harju, 24.6.2002.)

Keskusrikospoliisin tietojen mukaan Suomessa oli vuonna 2002 yli 70 järjestäytynyttä rikollisryhmää, joista noin 30 täytti Euroopan unionin tällaisille ryhmille asettamat kriteerit. Jäseniä näissä EU:n kriteerit täyttävissä kovissa jengeissä on karkean arvion mukaan 300–400. Uudet jengit ovat omaksuneet tunnetuimmilta ja vakiintuneemmilta rikollisryhmittymiltä hierarkia-, organisaatio- ja jäsenten rekrytointimallit. Erietyisesti Venäjän ja Viron kovan rikollisuuden tulo Suomeen edellyttää entistä määrätietoisempaa rikostorjuntaa ja uusien menetelmien käyttöönottoa. (Keskusrikospoliisi, 2002, 6–7.)

Anonyymitodistelu voi usein olla riittävä turvaamistoimenpide, mutta vain tapauksissa, joissa rikoksesta epäilty ei tiedä todistajan henkilöllisyyttä ennen oikeudenkäyntiä. Ongelmana ovat tilanteet, joissa rikoksesta epäilty tietää etukäteen todistajan henkilöllisyyden, eikä nimet-

tömänä todistaminen anna näin ollen tarvittavaa suojaa. Tällainen tilanne on esimerkiksi henkilöllä, joka haluaa erota järjestäytyneestä rikollisryhmästä ja kertoa viranomaisille vuosia aiemmin rikollisryhmän tekemästä pimeästä henkirikoksesta.

5.1.4 Anonyymitodistelun tuleminen osaksi Suomen lainsäädäntöä?

Vuonna 2002 Oikeusministeriön työryhmä ei suositellut anonyymitodistelun mahdollistamista Suomessa siinä muodossa, että myös todistajan nimi jäisi lopullisesti oikeudenkäynnissä paljastumatta. Samassa yhteydessä työryhmä kuitenkin totesi, että kehittyvää tilannetta on seurattava. Työryhmä kiinnitikin huomiota siihen, ettei nykyisiäkään todistajansuojelukeinoja käytetä täysmääräisesti, mainiten esimerkkinä todistajan tarkempien yhteystietojen, henkilötunnuksen ja asuinpaikan täydellisen salaamisen. (Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2002, 12–14.)

Vuonna 2004 poliisilain uudistamisen yhteydessä anonyyminä todistamiseen puututtiin jälleen. Suomessa poliisi voi käyttää peitetoimintaa törkeän rikollisen toiminnan estämiseksi, paljastamiseksi tai selvittämiseksi. Poliisilain uudistuksen yhteydessä ehdotettiin, että peitetehtävissä toimivat poliisit voisivat todistaa esitutkinnassa ja myöhemmin oikeudessa tarvittaessa anonyymisti. Sisäministeri Kari Rajamäki päätti kuitenkin tehdä lisäselvityksiä asiassa, haluten lähinnä selvittää mahdollisuutta anonyymitodisteluun myös poliisiorganisaatioon kuulumattomien todistajien osalta. Mielestäni olisi ainakin yhdenvertaisuusperiaatteen vastaista, jos vain poliisilla olisi mahdollisuus anonyymitodisteluun, mutta ”tavallisella” todistajalla ei. Päinvastoin poliisiviranomaisen esiintymiselle anonyymisti tarvitaan normaalia painavampia perusteita, koska poliisin virkavelvollisuuteen kuuluu todistajana esiintyminen ja hänellä on erityinen rooli rikollisuuden selvittämisessä ja torjunnassa (Viro-lainen & Pölönen, 2003, 359).

Oikeusministeri Johannes Koskinen onkin vuonna 2004 asettanut oikeus- ja sisäministeriön yhteisen työryhmän selvittämään ja arvioimaan anonyymin todistelun tarvetta kokonaisuutena sekä sitä, miten anonyymi todistelu olisi järjestettävä niin oikeudenkäymiskaaren, esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön kuin käytännön toteuttamisen kannal-

ta. Arviolta kesällä 2005 työryhmä on saanut kannanottonsa muodostettua.

5.2 Todistajan suojele mm. uuden identiteetin avulla

5.2.1 Suomessakin tarvittava mahdollisuus?

Suomalaiset todistajansuojelukeinot ovat useimmissa tapauksissa riittäviä, mutta kansainvälistyvän ja ammattimaisen rikollisuuden sekä terrorismin synnyttämiin riskitekijöihin ne eivät tulevaisuudessa pysty vastaamaan. Järjestäytyntä rikollisuutta vastaan taisteltaessa eivät perinteiset rikostutkinnan keinot useinkaan riitä.

Näin ollen kultaakin kalliimmaksi tulee henkilö, joka syystä tai toisesta haluaa irrottautua rikollisjärjestöstä, jonka ytimessä hän on ja jonka toimintatavat ja hierarkian hän tuntee. Kansainvälisesti ammattimaisilla rikollisjärjestöillä on valtiosta riippumatta käytäntönä vahingoittaa tai tappaa rikollisjärjestön jäsen, joka haluaa erota tai on jo onnistunut eroamaan järjestöstä.

Kansallisellakin tasolla tästä löytyy esimerkkejä. Muutamia vuosia sitten helsinkiläisen NBK (Natural Born Killers) -rikollisjärjestön jäsen halusi erota järjestöstä ja keskittyä enemmän tavalliseen perhe-elämään. Rikollisjärjestön johtaja Lauri Johansson tappoi miehen Sipoon metsässä ampumalla tätä päähän. Myöhemmin oikeudessa Johansson kertoi, ettei asiasta selvinnyt enää pelkällä sormenleikkaamisella, kuten kahdessa aiemmassa erotapauksessa oli menetelty. Päätöksessään korkein oikeus katsoi, että Johansson oli tappanut miehen, koska hän oli pyrkinyt säilyttämään perustamansa rikollisjärjestön yhtenäisyyden sekä asemansa ja arvovaltansa kerhon johtajana. Johansson tuomittiin murhasta elinkautiseen vankeuteen. Jos kuvitellaan tilannetta, että normaalia perhe-elämää haikaillut mies olisi ollut valmis ryhtymään poliisin tiedottajaksi, ei viranomaisilla olisi ollut mitään mahdollisuuksia, nykyisen lainsäädännön puitteissa, suojella tehokkaasti todistajaa.

5.2.2 Ongelmakohtia

Suomessa, joka on väkiluvultaan pieni valtio, ei todistajille annettava uusi identiteetti ja elämä ole yksiselitteisen helppo asia. Henkilöllisyyden muuttaminen ja uuden asuinpaikkakunnan osoittaminen Suomesta ei välttämättä olisi aina riittävä suojelukeino. Varsinkaan tapauksissa, joissa hyvin organisoidun rikollisjärjestön aikomuksena on todistajan eliminoiminen. Ongelmia on myös todistajan ja hänen läheisten sijoittamisessa toiseen valtioon. Esimerkiksi jo pelkät kielivaikkeudet saattaisivat yhtäältä paljastaa piilotetun todistajan kansainväliselle rikollisjärjestölle ja toisaalta haitata työ- tai opiskelupaikan saamista sekä yleensä sopeutumista vieraaseen valtioon ja sen väestöön.

Suojelun kohteena olevan todistajan ja hänen läheistensä elämään tulee tietenkin erittäin merkittäviä muutoksia. Asiaan liittyy kuitenkin muitakin lukuisia vaikeita kysymyksiä. Kenellä olisi päätäntävalta, kun henkilön suojelemisesta olisi sovittava vieraan valtion kanssa? Miten tulisi suhtautua alkoholisoituneeseen tai huumeriippuvaiseen todistajan-suojelua tarvitsevaan? Kuinka monta todistajan lähiomaista otetaan suojeleluohjelmaan mukaan? Kuinka viranomaisten resurssit riittävät esimerkiksi kolmihenkinen perheen suojelemiseksi? Kuka maksaa kuukausia ja joskus jopa vuosia kestävä suojelun? Kuinka kauan todistajan suojeleminen tulisi kestää – hänen elämänsä loppuunko? Miten voidaan ehkäistä ja lievittää todistajan identiteetin vaihdosta seuraavat psyko-sosiaaliset vaikutukset?

Jo pelkän objektiviteettiperiaatteen vuoksi todistajansuojeluyksikön olisi oltava erillään rikoksia tutkivista ja syyttävistä yksiköistä. Tällaisen ryhmän tai yksikön tehtävät voidaan teoriassa jakaa kolmeen osaan, joissa jokaisessa se voisi tuki käyttää hyödykseen muiden viranomaisten asiakirjoja ja tietämystä suojelun kohteeksi tarjottavasta henkilöstä. Seuraava tehtäväluettelo on muotoutunut eri valtioiden todistajansuojeluohjelmien tarkastelun tuloksena ja on vain suuntaa sekä ajatuksia antava.

- 1) *Edellytykset todistajansuojeluun.* Ensinnäkin todistajan antamilla tiedoilla on oltava merkitystä vakavan tai ammattimaisen rikoksen tehneen henkilön syytteen nostamisessa ja tuomitsemisessa. Tilanteen täytyy olla sellainen, etteivät muut käytettävissä

olevat todistajansuojelukeinot ole riittäviä ja todistajaan kohdistuva uhka on konkreettinen ja äärimmäisen vakava. Todistajan on vapaaehtoisesti suostuttava suojeleohjelman läpikäymiseen ja hänen on sitouduttava noudattamaan ohjelman sääntöjä ja ehtoja. Tämän jälkeen suojeleviranomaiset suorittavat todistajansuojelua hakevaan todistajaan kohdistuvan uhan analysoimisen ja suojelelutarpeen kartoittamisen sekä todistajan että hänen sukulaistensa soveltuvuuden arvioinnin. Todistajalle voidaan tehdä myös psykologisia testejä ja lääketieteellisiä tutkimuksia.

- 2) *Todistajan konkreettinen suojele.* Todistajansuojeleohjelmaan hyväksytyä suojelellaan 24 tuntia vuorokaudessa. Todistajansuojeluyksikön vastuulla on turvallisen asuinpaikan löytäminen sekä muun muassa kaikki henkilöllisyyden muuttamiseen liittyvät tehtävät.
- 3) *Suojelela täydentävät toimenpiteet.* Tähän pääalueeseen kuuluu esimerkiksi taloudellisten ongelmien ratkaiseminen, työpaikan löytäminen, uusien päiväkotij- ja koulutuspaikkojen löytäminen todistajan lapsille jne. Pyrkimyksenä on saada aikaan riittävän turvallinen tila, joissa todistajansuojeleorganisaation palveluja ei enää tarvittaisi.

5.2.3 Europolin ratkaisuesitys

Haagissa sijaitsevan Euroopan poliisiviraston Europolin toimialaan kuuluu rikollisuutta koskevien tiedustelutietojen analysointi. Sen päätavoitteena on parantaa jäsenvaltioiden keskinäistä poliisiyhteistyötä lähinnä kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden torjumisessa.

Europol on tarjonnut todistajansuojelun kansainvälistymiseen ratkaisun eurooppalaisella tasolla. Se on ehdottanut, että organisaatio voisi toimia eräänlaisena välikätenä yhtäältä todistajansuojelun lainsäädännön harmonisomisessa ja toisaalta mahdollisissa käytännön kysymyksissä, kuten esimerkiksi henkilöiden uudelleensijoituspaikan osoittamisessa toisesta unionimaasta. Yhteiset menettelytavat helpottaisivat turvapaikan löytämistä toisesta valtiosta. (Kempainen, 15.1.2005.)

6 KANSAINVÄLINEN KEHITYS JA TILANNE MUISSA POHJOISMAISSA

6.1 Euroopan unioni

Maastrichtissa 1992 solmitulla unionisopimuksella Euroopan yhteisöstä muodostettiin Euroopan unioni, jonka täysivaltaiseksi jäseneksi Suomi liittyi 1.1.1995. Oikeus- ja sisäasioita koskevan III pilarin tavoitteisiin kuuluu yhteistyössä antaa kansalaisille korkeatasoinen suoja vapauteen, turvallisuuteen ja oikeuteen perustuvilla alueilla.

Euroopan unionin neuvosto on antanut päätöslauselman todistajien suojelusta kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen toiminnan yhteydessä, jonka mukaan jäsenvaltioiden olisi taattava todistajan asianmukainen ja toimiva suojeleminen. Viranomaisilla pitäisi olla mahdollisuus päättää, että todistajan osoitetiedot ja kaikki ne muut tiedot, joiden perusteella hänet voidaan tunnistaa, olisivat vain viranomaisten tiedossa. Ainoastaan erittäin vakavan uhan ollessa kyseessä henkilöllisyyden vaihtaminen voitaisiin sallia. Suojelukeinoihin kuuluisi tarvittaessa todistajalausunnon antaminen audiovisuaalisin välinein. (EYVL, 95/C 327/5.)

Samainen neuvosto on antanut toisenkin päätöslauselman, joka koskee henkilöitä, jotka tekevät yhteistyötä oikeusviranomaisten kanssa kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa (EYVL, 97/C 10/1). Sen mukaan jäsenvaltioita kehoitetaan arvioimaan muun muassa sitä, onko mahdollista kansallisen lainsäädännön puitteissa antaa etuja henkilöille, jotka jättävät rikollisjärjestön ja auttavat viranomaisia keräämään todisteita rikollisjärjestöä vastaan tai vakavien rikosten selvittämiseksi. Lisäksi kehoitetaan jäsenvaltioita suojelemaan jokaista todistajaa ja tarvittaessa hänen läheisiään, jotka saattavat joutua vakavaan ja välittömään vaaraan siksi, että henkilö on ollut viranomaisten kanssa tekemisessä.

6.2 Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus

Suomi liittyi Euroopan neuvostoon 5.5.1989. Samana päivänä hyväksyttiin Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus ja sen lisäpöytäkirjat, jotka ovat Suomessa voimassa eduskuntalain tasoisena säädöksenä. Sopimusta tuleekin soveltaa kaikissa käytännön viranomais- ja tuomioistuintoiminoissa.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa on säädetty oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Sen 3 kappale määrittelee rikoksesta syytetyn vähimmäisoikeudet, johon kuuluu mm. seuraava kontradiktorinen periaate (equality of arms): *Oikeus kuulustella tai kuulusteluttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan todistamaan kutsutut todistajat* (EIS 6.3 d kohta). Todistelussa kontradiktorinen periaate velvoittaa tuomioistuinta huolehtimaan siitä, että asianosaisille annetaan riittävät ja yhtäläiset mahdollisuudet sekä esittää näyttöä että kommentoida muiden esittämää todistelua (Lappalainen ym., 2003, 484). Kontradiktorisuus on välttämätöntä aineellisen totuuden selvittämiseksi. Todennäköisyys totuuden esille saamiseen ei olisi kovin suuri, jos oikeudenkäynnissä kuulutaisiin vain toista asianosaista. (Pölönen, 2003, 83.)

Eräässä ihmisoikeustuomioistuimen antamassa ennakkotapauksessa syytetty oli kotimaassaan tuomittu sellaisten tietojen perusteella, jotka poliisille oli antanut kaksi henkilöä, mutta joita ei ollut kuultu tuomioistuimessa. Näin ollen syytetyllä tai hänen avustajallaan ei ollut mahdollisuutta esittää heille kysymyksiä ja ihmisoikeustuomioistuin katsoi muun muassa 6.3 artiklan d kohtaa rikotun (tapaus Delta, 19.12.1990 A 1990).

Toinen esimerkkitapaus koskee poliisin tekemää valeostoa. Syytetty oli tuomittu huumausainerikoksesta poliisin tekemän valeoston perusteella. Valeoston tehnyttä poliisia ei ollut kuultu todistajana tuomioistuimessa, sillä hänen henkilöllisyyttään ei haluttu paljastaa. Koska syytetyllä tai avustajalla ei ollut mahdollisuutta kuulustella poliisia, ihmisoikeustuomioistuin katsoi 6.3 artiklan d kohtaa rikotun (tapaus Lüdi vs. Sveitsi, 15.6.1992 A 238). Ihmisoikeustuomioistuin on antanut asiaan

liittyen muitakin prejudikaatteja, joista muutamaa olen käsitelty jo anonyymiä todistelua käsittelevässä luvussa 5.1.

Vastakkain ovat siis rikoksesta epäillyn ja todistajan oikeudet. Onko epäillyllä oikeus tietää häntä vastaan todistavan henkilöllisyys, vai onko todistajalla oikeus pysyä tuntemattomana silloin, kun hänen tai läheistensä henki ja terveys on vaarassa. Ihmisoikeustuomioistuimen kannanotto näyttää muodostuneen sellaiseksi, että jos rikoksesta epäillylle on annettu mahdollisuus esittää kysymyksiä nimettömälle todistajalle jossakin oikeusprosessin vaiheessa, ei ihmisoikeussopimusta ole katsottu rikotun. Lisäksi tuomion perustana on täytynyt olla myös muuta näyttöä kuin tuntemattomaksi jääneen todistajan lausunto.

6.3 Euroopan neuvoston ministerikomitea

Euroopan neuvoston ministerikomitea valvoo Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen päätösten noudattamista. Ministerikomitea kehottaa sopimusvaltioita toimittamaan komitealle selvityksen niistä toimenpiteistä, joihin on ryhdytty Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen päätöksen vuoksi. Mikäli moitteetonta kansallista lainsäädäntöä on sovellettu ihmisoikeussopimuksen vastaisesti, selvitykseksi riittää ilmoitus mahdollisen vahingonkorvauksen suorittamisesta. Mikäli päätös edellyttää lainmuutoksia tai ratkaistua yksittäistapausta laajemmalle ulottuvia toimenpiteitä, ministerikomitea voi pitää asian asialistallaan, kunnes lainsäädännön muutostoimenpiteet on suoritettu. Ministerikomitealla ei ole toimivaltaa määrätä aikarajaa lainuudistusten toteuttamiseksi, joten asia voi olla asialistalla pitkiäkin aikoja. Äärimmäisenä seurauksena ihmisoikeuksien loukkaamisesta ja ihmisoikeustuomioistuimen päätösten noudattamatta jättämisestä ministerikomitea voi pidättää jäsenvaltion jäsenoikeudet ja jopa erottaa sen Euroopan neuvostosta. (Neiglick, 2004, 11–13.)

Ministerikomitea on antanut suosituksen koskien todistajien uhkailua ja puolustuksen oikeuksia (Recommendation R/97/13). Sen mukaan rikosoikeudenkäynnin kanssa tekemisissä olevaa henkilökuntaa tulisi kouluttaa todistajansuojelukysymyksissä. Pelkäävälle todistajalle tulisi antaa mahdollisuus antaa lausuntonsa eri huoneessa, kuin missä varsi-

nainen oikeudenkäynti tapahtuu ja syytetty on. Edelleen mainitaan esitutkinnassa annettujen kuulustelukertomusten käyttäminen todisteena oikeudessa, mikäli todistajan kuuleminen henkilökohtaisesti ei olisi mahdollista todellisen hengenvaaran ja uhan takia. Esitutkinnassa suoritettut kuulustelut tulisi tarvittaessa tallentaa audiovisuaalisin keinoin. Todistajan henkilöllisyydestä voitaisiin paljastaa vain valikoituja tietoja. Anonyyminä todistaminen katsotaan olevan mahdollista, mutta samalla korostetaan sen olevan poikkeustoimenpide, jossa on kaikissa olosuhteissa huolehdittava puolustuksen oikeuksista. Lisäksi mainitaan tiedotusvälineiden ja yleisön osallistumisen rajoittaminen oikeudenkäynteihin. Tämähän käytännössä tarkoittaa istunnon määräämistä salaiseksi, joka kansallisessa lainsäädännössä on tiukasti ohjeistettu. Lopuksi on mainittu audiovisuaalisten laitteiden hyödyntämisestä siten, että todistajan ei tarvitsisi fyysisesti olla läsnä samassa oikeussalissa kuin syytetty. Ministerikomitea kehottaa jäsenvaltioidensa hallituksia ottamaan huomioon antamansa suosituksen lainsäädäntötyössä sekä harjoitetussa kriminaalipolitiikassa.

Ministerikomitea antoi vuonna 2001 eurooppalaiset poliisin eettiset ohjeet. Kyseessä on Euroopan neuvoston jäsenvaltioilleen antama suositus, jossa kiteytetään legaliteettiperiaatteelle rakentuvissa demokraattisissa yhteiskunnissa poliisitoimeen sovellettavat periaatteet. Tietyt asiakirjan osat on tarkoitettu kansallisen lainsäädännön, menettelytapojen sekä eettisten ohjeiden malleiksi. Ohjeiden kohta 51 koskee todistajia: "Poliisin on oltava tietoinen todistajien erityistarpeista, ja sen tulee ottaa huomioon säännöt heidän suojelemisekseen ja tukemisekseen tutkinnan aikana, erityisesti silloin, kun on olemassa vaara, että todistajia uhkailaan." Artiklassa korostetaan, että poliisin on tärkeää olla tietoinen erilaisissa tilanteissa olevien todistajien erityistarpeista ja heidän suojelemisestaan. Tämän katsotaan edellyttävän erityiskoulutusta sekä suuntaviivoja, joista poliisi saa tukea todistajien asianmukaiseen kohteluun. (Euroopan neuvoston ministerikomitea, 2001, 61–62.)

6.4 Tilanne muissa Pohjoismaissa

Ruotsin valtion virallisissa mietinnöissä ja niihin liittyvissä tutkimuksissa on havaittavissa ristiriitaisuuksia. Nimittäin vuonna 1998 suoritetun kyselytutkimuksen mukaan todistajien ja asianomistajien uhkailu Ruotsissa oli ollut suhteellisen harvinaista. Kaikkien vastaajaryhmien (poliisi, syyttäjä, käräjäoikeus ja Ruotsin asianajajaliitto) käsityksenä oli, että tapusten vähäisyydestä huolimatta todistajiin kohdistettu väkivalta oli lisääntynyt edellisten vuosien aikana. Lisäksi tutkimuksissa oli todettu, että väkivalta oli kohdistunut yleensä henkilöön, jolla oli ollut läheinen yhteys syytettyyn. Näiden tutkimusten mukaan tapaukset olivat liittyneet käytännössä lähinnä perheväkivaltarikoksiin. (HE 190/2002, 4–5 ja Statens offentliga utredningar, 1998, 300 ja 320–322.) Kuitenkin vuonna 2004 Ruotsin valtion todistajansuojelua koskevassa mietinnössä (ett nationellt program om personsäkerhet) todetaan, että Ruotsissa on jo kauan ollut erittäin tavallista, että oikeudenkäyntiprosessiin on yritetty vaikuttaa uhkaamalla tai käyttämällä väkivaltaa todistajia kohtaan (Statens offentliga utredningar, 2004, 15).

Todistajan ja muun todistelutarkoituksessa kuultavan henkilön puhelinkuulustelu pääkäsittelyssä on ollut Ruotsissa mahdollista vuodesta 1987 rikos- ja riita-asioissa. Henkilöllisyyden vaihto on ollut mahdollista vuodesta 1991 lähtien. Vuodesta 1999 on kokeilukäytössä ollut audiovisuaalisten laitteiden hyödyntäminen oikeudenkäynnin yhteydessä. Kokeilulain (lag 1999:613 om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång) mukaan menetelmän avulla voidaan muun muassa kuulla pelkäävää todistajaa. Anonyyminä todistelu siten, että todistajan henkilöllisyys salattaisiin täydellisesti, ei ole Ruotsissa toistaiseksi mahdollista. Ruotsissa on kuitenkin meneillään lainsäädännön uudistus ja ehdotuksen mukaisesti uusi todistajansuojelua säätelevä laki tulisi voimaan vuoden 2005 alusta. Laki mahdollistaisi muun muassa anonyymitodistelun.

Tanskassa tai Norjassa ei nykyisellään ole voimassa nimenomaista laintasoista sääntelyä video- tai puhelinkonferenssin käytöstä todistelun vastaanotossa tuomioistuimissa. Norjassa on 1.8.2001 tullut voimaan lainmuutos, joka on mahdollistanut anonyymin todistelun rikosasioissa tietyissä tilanteissa. Sääöksessä otetaan huomioon syytetyn puolustuk-

sen oikeudet ja tämän vuoksi sitä voidaan käyttää vain poikkeustapauksissa ja vain tiettyjen rikoksien ollessa kysymyksessä. Lainkohdan käyttö edellyttää, että todistajan henkilöllisyyden paljastaminen olisi vakavaksi vaaraksi todistajan tai hänelle läheisen henkilön hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Lisäksi lainkohtaa voidaan käyttää tilanteessa, jossa todistaja on osallistunut peitetoimintaan ja henkilöllisyyden paljastuminen olisi esteenä peitetoiminnan jatkamiseen. Laissa on yksityiskohtaiset menettelysäännöt. Anonyymi todistelu ei aina merkitse sitä, että myös todistajan nimi pidetään salassa syytetyltä. Syytetyn puolustaja voi silti saada tietää todistajan nimen. (Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2002, 22–23.) Vuonna 2004 Norjassa tuli voimaan laki, joka mahdollistaa henkilöllisyyden vaihdon. Anomus tehdään paikallispoliisille, jossa asian ratkaisee piirin poliisipäällikkö.

Tanskassa on 27.2.2002 annettu lakiehdotus oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta (Lovforslag nr. L 139/2002), joka on mahdollistanut sen, ettei todistajan henkilö- tai yhteystietoja paljasteta syytetylle. Oikeus voi päättää, kuinka pitkälle todistajan henkilöllisyyden salaamisessa pitää mennä ottaen huomioon syytetyn puolustukselliset oikeudet ja todistajan turvallisuus. Sekä Norjan lainsäädäntö että Tanskan lakiehdotus pitävät sisällään toteamuksen, ettei anonyymien todistelun kautta saatu todistusaineisto saa olla ainoa tai ratkaiseva näyttö syytetyn tuomitsemiselle. (Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2002, 23–24.) Tämä noudattaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen linjauksia ja ennakkopäätöksiä.

Islannissa ei ole toistaiseksi todistajansuojeluohjelmaa, mutta tiettyjä lakeja voidaan soveltaa myös todistajansuojeluun – kuten Suomessa. Islannissa on myös mahdollista kuulla todistajaa ilman, että syytetty on läsnä. Toisin kuin Suomessa anonyymitodistelu on mahdollista, siten, että vain oikeudenpuheenjohtaja tietää todistajan henkilöllisyyden.

6.5 Pohjoismaiden neuvosto

Pohjoismaiden neuvosto perustettiin vuonna 1952 Tanskan, Islannin, Norjan ja Ruotsin kansanedustuslaitoksen ja hallitusten väliseksi yhteistyöelimeksi. Suomi liittyi mukaan vuonna 1955. Färsaarten, Grönlannin ja Ahvenanmaan itsehallintoalueet ovat mukana yhteistyössä. Pohjoismaiden ministerineuvosto perustettiin vuonna 1971 pohjoismaiden hallitusten yhteistyöelimeksi.

Vuonna 2000 Pohjoismaiden neuvosto suositti Pohjoismaiden ministerineuvostolle, että se loisi yhteispohjoismaisen todistajansuojeluohjelman, joka astuisi voimaan niin nopeasti kuin se käytännössä olisi mahdollista. Ehdotuksessa todettiin, että Pohjoismaissa esiintyy nykyään erityyppistä järjestäytyneitä rikollisuutta lähinnä suljetuissa ympäristöissä ja tällöin todistajien löytäminen on vaikeaa. Kansallisvaltiot käyvät helposti liian pieniksi, mikäli näitä todistajia halutaan suojella mahdollisimman tehokkaasti. Yhteispohjoismaisen todistajansuojeluohjelma tarjoisi heille mahdollisuuden saada uusi henkilöllisyys toisessa Pohjoismaassa. (Pohjoismaiden neuvosto A 1232/nord/2000.)

Vuonna 2001 Pohjoismaiden neuvoston ns. Pohjola-valiokunta katsoi, että järjestäytyneessä rikollisuudessa raha, ihmiset ja huumeet siirtyvät nopeasti maasta toiseen. Tämän todettiin edellyttävän lainsäädännön soveltamista, yhteistyön tiivistämistä, byrokratian keventämistä ja koordinoinnin parantamista. Erityisesti todistajat on voitava siirtää nopeammin maasta toiseen ja heille olisi annettava mahdollisuus uuden henkilöllisyyden saamiseen toisessa Pohjoismaassa. Lisäksi olisi ryhdyttävä toimenpiteisiin todistajien suojelemiseksi väkivallalta, uhkauksilta ja kostonalta. (Pohjoismaiden neuvosto A 1246/nord/2001.)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

7.1 Yleistä

Tutkielman luvussa 3 esittelemäni tulokset vahvistavat omalta osaltaan käsitystä siitä tosiasiaista, että todistajia Suomessa uhkaillaan ja että he kohtaavat asemansa vuoksi ajoittain jopa vakavaa fyysistä väkivaltaa. Viime vuosina todistajien uhkailu tai heihin kohdistunut väkivallankäyttö näyttäisi lisääntyneen.

Vuonna 2003 oli poliisin tietoon tullut ja kirjattu yhteensä 42 todistajiin kohdistunutta oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen rikosilmoitusta. Luku saattaa tuntua pieneltä, mutta on muistettava, että todistajien uhkailuissa on piilorikollisuutta ja viranomaisten tietoon tulematta jäävien tapausten osuutta voi vain arvailla.

Lukumäärää voidaan tarkastella ajatuksella, että tietoon tulleiden rikosten määrä on samankaltainen kuin vaikkapa pahoinpitelyrikollisuudessa, jossa ilmirikollisuuden osuus on yleisesti arvioitu olevan noin 5–10 % rikostyyppin kokonaismäärästä. Tämä tarkoittaisi sitä, että vuodessa tapahtuisi 420–840 todistajiin kohdistuvaa rikosta.

Vuonna 2003 suoritetussa haastattelututkimuksessa selvisi, että 627 000 väkivalta- ja uhkaustapauksessa vain 7,2 prosentissa oli tehty rikosilmoitus ja vähintään lyömisen sisältäneissä 106 000 tapauksessa 15,3 prosentissa oli tehty rikosilmoitus. Vastaavasti vuonna 1988 suoritetun haastattelututkimuksen mukaan väkivalta- ja uhkaustapauksia oli 501 000, joista oli tehty 5,4 prosentissa rikosilmoitus ja vähintään lyömisen sisältäneissä 141 000 tapauksessa oli 8,2 prosentissa tehty rikosilmoitus. Luvuista voidaan vetää myös se johtopäätös, että piilorikollisuuden osuus väkivalta- ja uhkaustapauksissa on hieman vähentynyt. (Heiskanen ym., 2004, 23.) Rikosilmoitusten määrää tarkasteltaessa täytyy lisäksi muistaa, että rikosnimikkeenä oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen on uusi ja näin ollen poliisin kirjaamiskäytännöissä on vieläkin eroavaisuuksia.

Piilorikollisuuden määrää voidaan myös arvioida vuoden 2003 Poliisibarometrin tuloksien perusteella. Yhteensä 1005 kyselytutkimuksen kohteena olleen henkilön joukosta 181 vastaajaa ilmoitti olleensa joskus todistajana tai asianomistajana rikosprosessissa. Näistä 181:stä jopa 45 ilmoitti kokeneensa uhkailua tai painostusta jonkun rikosprosessiin osallistuneen taholta. Valitettavasti poliisibarometristä ei käynyt ilmi uhkailun laatua ja vakavuusastetta tai miten asiaan oli ylipäätään reagoitu.

Tutkielmani osoitti myös, että todistajiin kohdistuvat poliisille tehtävät rikosilmoitukset liittyivät enimmäkseen arkipäiväisiin massarikoksiin ja nimenomaan väkivaltarikoksiin. Toki joukkoon mahtui törkeitäkin rikoksia: muun muassa kaksi henkirikosta, tuhotyö, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja törkeä petos. Yhtymäkohtia ammattimaiseen rikollisuuteen ei juuri ollut havaittavissa. Tähän löytyy ”luonnollinen” selitys: organisoituun ja ammattimaiseen rikollisuuteen liittyviä tapauksia ei useinkaan selvitetä poliisin avustuksella. Asianomistajat ja myös todistajat ovat vaiti, koska pelkäävät vaarantavansa oman tai läheisensä hengen ja terveyden kertomalla viranomaisille rikokseen liittyvistä asioista.

Kokemukseni mukaan rikostutkintaa suorittava poliisimies innostuu ja ”syttyy” törkeitä rikoksia tutkiessaan ja kiinnittää näin ollen myös todistajan asemaan ja suojeluun enemmän huomiota kuin tavanomaisia rikoksia selvittäessään. Kuten luvussa 1.3.1 mainitsemani käytännön esimerkkikin osoittaa, ammattimaiseen rikollisuuteen liittyvän ulkopuolisen todistajan suojeluun saatetaan poliisin ja syyttäjän taholta kiinnittää erityisen paljon huomiota.

Tutkimuksessa käyttämässäni aineistossa joka toisessa rikosilmoituksessa uhkailun laatu oli ollut henkilökohtaista, suusanallista uhkailua. Huolestuttavaa oli havaita, että lähes joka kolmannessa tapauksessa todistajaa kohtaan oli käytetty eriasteista fyysistä väkivaltaa. Pääsääntöisesti väkivaltaa oli käytetty siten, että todistaja oli saanut mustelmia tai murtumia. Voi vain kuvitella tällaisen todistajan halua täyttää kansalaisvelvollisuutensa seuraavan kerran todistajia rikosasiaan etsittäessä.

7.2 Massarikokset

Voidaan kuitenkin todeta, ettei todistajien uhkailu Suomessa näytä vielä olevan jokapäiväistä, eikä todistajilla yleisesti ottaen ole syytä pelkoon. Suurinta osaa todistajista ei uhata oikeusprosessin missään vaiheessa. Massarikollisuudessa mielestäni jo nykyiset mahdollisuudet todistajan suojelemiseksi ovat pääsääntöisesti riittäviä. Tosiasiassa todistajien suoja voidaan parantaa tiettyyn pisteeseen asti jo ilman lainsäädännöllisiä toimenpiteitä. Merkillepantavaa on, että viranomaiset eivät täysipainoisesti käytä jo olemassa olevia ja luvussa 3 kerrottuja mahdollisuuksia todistajansuojeluun. Väitän, että poliisihallinnossa päällimmäisenä syynä tähän on tutkinnanjohtajien ja rikostutkijoiden tietämättömyys kaikista voimassaolevan lainsäädännön suomista mahdollisuuksista. Poliisin olisi rikostutkinnassa huomioitava entistä enemmän todistajan hyvinvointi myös kuulustelutilaisuuden jälkeen. Rikostutkija ei saisi unohtaa tutkimansa rikosjutun todistajia oman onnensa nojaan.

Tutkittaessa sekä massarikoksia että vakavampia rikoksia, joissa on syytä epäillä uhkaa kostotoimenpiteistä, rikostutkijan tulee tarvittaessa olla valmis myös itse olla yhdyshenkilönä todistajien suuntaan. Hänen tulee informoida jutun eri vaiheista ja lopputuloksesta. Valistaa todistajia tulevasta oikeudenkäynnistä yleensä, todistajan asemasta ja sen merkityksestä. Kertoa miten todistaja voi itse yrittää suojautua kostotoimilta ja esittää olemassa olevia mahdollisuuksia todistajan suojelemiseksi. Tämä ei vaadi lainsäädännöllisiä muutoksia, vaan lähinnä asian huomioimista ja terävöittämistä poliisin perus- ja jatkokoulutuksessa. Myös Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksen mukaan rikosprosessiin liittyviä henkilöitä tulisi kouluttaa todistajansuojelukysymyksissä (Recommendation R/97/13).

Tampereen poliisikoulun peruskoulutuksen kriminaalitaktiikan opetuksessa keskitytään siihen, mistä esitutkintalomakkeet löytyvät ja mihin järjestykseen ne pöytäkirjassa laitetaan. Lisäksi perehdytään ns. julkisuuslain säännösten soveltamiseen esitutkinnassa ja siihen miten poliisimies voi tehdä osoitteenluovutuskiellon. Mitään erityistä todistajan suojeeluun liittyvää opetuspakettia ei ole. (Kiiski, 3.11.2004.)

Seuraavassa on lyhyt lainaus Silminnäkijä -nimimerkillä Helsingin Sanomien yleisönosastoon kirjoittaneen tunnoista: ”Olin äskettäin elämäni ensimmäisen ja viimeisen kerran todistajana oikeudessa. Poliisi valitsi minut, rikoksen tapahtumapaikalla asuvan koululaisen, todistajaksi oikeuteen. Luvattiin myös pitää henkilöllisyys salassa. Toisin kävi. Minun henkilö- ja yhteystiedoillani varustetut asiakirjat lähetettiin suoraan lihaksikkaalle kaksimetriselle ja yltä päältä tatuoidulle syytetylle tiedoksi, joten hyvästi turvallinen liikkuminen kotinurkilla. Poliisi lohdutti, että syytetyllä ei ole väkivaltaista taustaa. Ilkivaltaa voi tosin odottaa. Oikeudenkäynti ja sen odottelu vei minulta kokonaisen koulupäivän, josta minulle korvataan bussimatkan hinta.” Lopuksi kirjoittaja toteaa: ”Tämän kokemuksen jälkeen en enää näe enkä kuule yhtään mitään”. (nim. Silminnäkijä, 6.11.2003.)

7.3 Vakavat rikokset ja syytetylle tuntematon todistaja

Voimassaoleva lainsäädäntömme mahdollistaa todistajan yhteystietojen salaamisen asianosaisilta. Tämä luo valheellisen kuvan todistajien turvallisuudesta. Koska todistajan henkilötiedot tulevat aina syytetyin tietoon on hänen suhteellisen helppo saada todistajan osoite- ja muut yhteystiedot haltuunsa esimerkiksi lukuisista julkisista rekistereistä.

Vakavissa rikoksissa, mitä esimerkiksi rikollisjärjestöjen tekemät henkirikokset ovat, ulkopuolisten todistajien asemaan toisi huomattavan parannuksen mahdollisuus anonyymiin todisteluun. On selvää, että ammatti- ja taparikolliset tekevät runsaasti myös massarikoksia, joissa saattaa olla ulkopuolisia todistajia. Kuitenkin intressi todistajien manipulointiin, jopa väkivaltaa kaihtamatta, on suurempi törkeitten ja ankarasti rangaistavien rikosten kohdalla, kuin lievemmin rangaistavien massarikosten.

Anonyyminä todistaminen tulisi kyseeseen vain poikkeustapauksissa ja tiettyjen rikosten kohdalla. Käytön edellytyksenä tulisi olla vahva epäily siitä, että todistajan henkilöllisyyden paljastaminen olisi vakavaksi vaaraksi todistajan tai hänen läheisensä hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Vuonna 2003 voimaan tullut mahdollisuus todistajalausunnon

antamiseen muun muassa audiovisuaalisten välineiden avulla on omalta osaltaan parantanut hieman tilannetta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen prejudikaattien mukaan ihmisoikeussopimusta ei ole rikottu sellaisissa tapauksissa, joissa rikoksesta epäillylle on annettu mahdollisuus esittää kysymyksiä nimettömälle todistajalle jossakin vaiheessa rikosprosessia. Lisäksi tuomion perustana on oltava muutakin näyttöä kuin rikoksesta epäillylle tuntemattomaksi jääneen todistajan lausunto. Euroopan unionin neuvoston päätöslauselman mukaan (EYVL, 95/C 327/5) jäsenmaiden viranomaisilla pitäisi olla mahdollisuus päättää, että todistajan henkilö- ja osoitetiedot sekä kaikki ne muut tiedot, joiden perusteella hänet voidaan tunnistaa, olisivat vain viranomaisten tiedossa.

Myös peitetoimintaan osallistuvilla poliisimiehillä tulisi olla mahdollisuus nimettömänä todistamiseen. Heidän työskentely peitetoiminnassa vaarantuu ja tulee kokolailla mahdottomaksi omalla nimellä tapahtuneen todistelun jälkeen.

7.4 Vakavat rikokset ja syytetyn tuntema todistaja

Rangaistukset ilmaisevat teon moitittavuuden yhteiskunnassa (Laine, 1991, 29). Oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen on säädetty yleisesti ottaen melko ankarasti rangaistavaksi sakolla tai enintään kolmen vuoden vankeudella. Rikosilmoituksen tekeminen ja sen tutkiminen, yhdessä muiden voimassa olevien todistajasuojelukeinojen kanssa, ei kuitenkaan repressiivisenä toimintona anna riittävää suojaa ainakaan sellaisille, jotka ovat ilmiantaneet järjestäytyneen rikollisuuden piirissä olevia ystäviään tai kanssarikollisia rikosoikeuden vakavimmista rikoksista. Rikollisessa alakulttuurissa vallitsevilla epävirallisilla normeilla on yleensä voimakkaampi vaikutus kuin lainsäädännön yleistävyydelle asetetuilla tavoitteilla.

Voimassa oleva lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö eivät rohkaise tai anna tukea järjestäytyneen rikollisuuden parissa toimivia luopumaan rikollisesta urastaan tai kertomaan rikosprosessin yhteydessä omista tai varsinkaan muiden tekemistä rikoksista. Suomesta ei tällä hetkellä löydy sellaista todistajasuojelujärjestelmää, joka antaisi edes alkeellisen suo-

jan sellaiselle tiedottajalle joka haluaa kertoa rikollisjärjestön tekemistä rikoksista tai sen sisäisistä asioista. Rikoslain lieventämisperustekaani ei tue ilmiantajaa tai kanssasyytettyä oman tuomion alentamisessa, koska laissa puhutaan oma-aloitteisesta pyrkimyksestä estää tai poistaa oman rikoksen vaikutuksia. Toisen henkilön rikoksen paljastamisesta saatavaa lievennystä omaan rangaistukseen ei lainsäädäntömme tunne.

Lähinnä angloamerikkalaisen oikeuskulttuurin maissa on käytössä ns. kruununtodistajajärjestelmä (collaborators of justice), jossa lievennyksen tuomioonsa voi saada auttamalla viranomaisia selvittämään myös muiden tekemiä rikoksia. Lisäksi eräiden Manner-Euroopan maiden lainsäädännössä on niin ikään kruununtodistajajärjestelmä, jonka soveltamisen piiri on rajattu terrorismiin sekä eräisiin järjestäytyneen rikollisuuden muotoihin.

Suomessa ammattimaisten ja organisoitujen rikollisjärjestöjen sisäpiiriin kuuluvien todistajien ja ilmiantajien asema parantuisi jälkikäteisten suojelutoimenpiteitten, kuten esimerkiksi todistajalle annettavan uuden identiteetin, asuinpaikan ja kokonaisvaltaisen todistajansuojeluohjelman avulla. Mahdollisuus päästä todistajansuojeluohjelmaan pitäisi olla myös niillä ”tavallisilla” todistajilla, jotka rikoksesta epäillyt tuntevat jo entuudestaan (anonyymitodistelu ei ole riittävä turvaamistoimenpide), ja joiden henki tai terveys on vakavassa vaarassa todistamisen vuoksi.

Luonnollisesti tällaista keinoa käytettäisiin vain törkeissä rikoksissa ja erityisissä poikkeustapauksissa. Vuodessa tulisi kyseeseen enimmillään vain muutamia uuden identiteetin vaativia todistajatapauksia. Las-kutavasta riippuen menetelmän tarjoamista taloudellisista säästöistä voidaan olla monta eri mieltä, mutta erityisesti tiedolliset arvot olisivat epäilemättä merkittäviä. Valitettavasti Suomi on ainoa Euroopan Unionin jäsenvaltio jolta puuttuu todistajansuojeluyksikkö sekä sitä koskeva ohjelma ja ministeriön ohjeistus.

Euroopan Unionin neuvoston päätöslauselmassa kehoitetaan jäsenvaltioita arvioimaan sitä, onko mahdollista kansallisen lainsäädännön puitteissa antaa etuja henkilöille, jotka jättävät rikollisjärjestön ja auttavat viranomaisia keräämään todisteita rikollisjärjestöä vastaan tai vakavien rikosten selvittämiseksi (EYVL, 97/C 10/1).

7.5 Lopuksi

Todistaja ei voi olla todistamatta sillä perusteella, että hänen tai läheisensä henki on uhattuna todistamisen vuoksi. Kuten edellä käy ilmi, mielestäni lainsäädäntömme ei nykyisellään anna viranomaisille riittäviä mahdollisuuksia pelkäävän ja konkreettisen uhan alla olevan todistajan suojelemiseksi. Yhteiskunta on muuttunut viimeisen kymmenen vuoden aikana ja niin on myös maassamme tapahtuva rikollisuus. Telekuuntelun, valeoston ja peitetoiminnan kohdalla kansalliset lait on saatettu samalle tasolle muiden Euroopan maiden kanssa. Kuitenkin todistajansuojelua koskeva lainsäädäntömme on jäänyt jälkeen jopa verrattuna muihin Pohjoismaihin.

Yhteiskunta on laatinut useita erilaisia säädöksiä saadakseen yhteistyöhaluttoman todistajan puhumaan ja kertomaan tietämänsä asiat, esimerkiksi uhkasakon tai painostusvankeuden avulla. Yhteiskunta ei ole kuitenkaan riittävästi huolehtinut asiat totuudenmukaisesti kertovan todistajan yksittäistapauksessa tarvitsemasta suojelusta.

Todistajaan kohdistuvat uhkaukset ovat yhtäältä tietenkin yksilöön kohdistuvia rikoksia, mutta toisaalta ne kohdistuvat myös samalla oikeusvaltioon. Tämä puolestaan johtaa siihen, että jos todistajat eivät uskalla todistaa, suurin häviö on oikeusjärjestelmä ja laajasti ajateltuna koko demokraattinen yhteiskunta.

8 ETYMOLOGIAA

Nuori voimamies Simson halusi puolisoiksi filistealaisen tytön. Matkalla tytön asuinpaikkaan Timnaan, Simson kohtasi leijonan, jonka hän repi kappaleiksi paljain käsin. Tyttö puolestaan miellytti Simsonia paljon, vaikkakin hän kuului viholliskansaan. Jonkin ajan kuluttua Simson lähti kosimaan tyttöä ja matkalla hän poikkesi katsomaan leijonaraatoa. Mehiläiset olivat tehneet sen sisään pesän, ja sieltä Simson otti hunajaa syödäkseen. Simson järjesti tytön kotona hääpidot ja esitti siellä kolmellekymmenelle sulhaspojalle arvoituksen: “lähti syöjästä syötävä ja makeus väkeväästä”. Hän lupasi kaikille paidat ja juhlapuvut, jos he pystyisivät ratkaisemaan arvoituksen hääviikon kuluessa.

Sulhaspojat yrittivät, mutteivät keksineet mitä arvoitus voisi merkitä. Silloin he ryhtyivät painostamaan Simsonin nuorta vaimoa ja uhkasivat polttaa hänen isänsä talon ja vaimon sen mukana, jos hän ei kertoisi ratkaisua. Vaimokaan ei ratkaisua tiennyt, mutta hän meni itkemään Simsonille, ettei tämä rakastanut häntä, kun ei ollut kertonut hänelle arvoituksen ratkaisua. Jatkuvaan vaimonsa ahdisteluun tuskastuneena Simson viimein kertoi vastauksen. Vaimo puolestaan meni kertomaan sen sulhaspojille, jotka voitonriemuisina vastasivat Simsonille: “mikä makeampi hunajaa ja väkeväämpi leijonaa”. Simson ymmärsi, että vaimo oli paljastanut salaisuuden ja vastasi vertauskuvallisesti: “ellette olisi vasikallani kyntäneet, ette olisi arvoitustani ratkaisseet”. Tämän jälkeen Simson meni Askeloniin ja tappoi kolmekymmentä miestä ja antoi heidän vaatteensa arvoituksensa “ratkaisijoille”. Raivoissaan Simson lähti kotiinsa ja Simsonin vaimo naitettiin lähimmälle sulhaspojalle.

Vasikka ilmiantajan merkityksessä ei ole tavanomainen käännöslaina, vaan se perustuu yllä mainittuun Vanhan testamentin Tuomarien kirjan 14. luvussa esitettyyn tarinaan. Tässä vertauskuvallisessa sanonnassa *kyntää jonkun vasikalla* on *vasikka* alkujaan viitannut ilmiantajaan, eli Simsonin vaimoon. Tämä sanonta on ilmestynyt suomeksi painettuna ensimmäisen kerran vuoden 1642 Raamatussa, mutta todennäköisesti kirkonmiehet ovat esittäneet tarinaa suullisesti jo aiemminkin. Vasta 1900-luvun alkupuolella *vasikka* on suomen kirja- ja yleiskielessä tullut sanana käyttöön muun muassa poliisin ilmiantajan merkityksessä. (Häkkinen, 14.10.2004.)

LÄHDELUETTELO

- Euroopan neuvoston ministerikomitea, *Eurooppalaiset poliisin eettiset ohjeet*, 2001, F-67075 Strasbourg Cedex, ISBN 951-734-518-6.
- EYVL, (Euroopan yhteisöjen virallinen lehti), *todistajien suojelusta kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen toiminnan yhteydessä*, No C 327/5, neuvoston päätöslauselma, 7.12.1995.
- EYVL, (Euroopan yhteisöjen virallinen lehti), *henkilöistä jotka tekevät yhteistyötä oikeusviranomaisten kanssa kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa*, No C 10/1, neuvoston päätöslauselma, 11.1.1997.
- Fredman, Markku, *Todistajien suojele*. Artikkelijulkaistu osoitteessa www.fredman-mansson.fi/vierasky.htm. Toukokuu 1997.
- Harju, Jukka, ”*Rikollisten jengien määrä nousussa*” ja ”*Suomessa on jo noin 30 tunnusta käytävää rikosjengiä*”, Helsingin Sanomat, 24.06.2002.
- Harju, Jukka, ”*Yli 4000 suomalaista saanut turvakiellon*”, Helsingin Sanomat, 27.09.2004.
- HE 6/1997, Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.
- HE 190/2002, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren eräiden todistelua, kiireelliseksi julistamista ja ylimääräistä muutoksenhakua koskevien säännösten muuttamisesta.
- Heiskanen, Markku & Sirén, Reino & Aromaa, Kauko, *Suomalaisten turvallisuus 2003, Vuoden 2003 haastattelututkimuksen ennakkotietoja suomalaisten tapaturmien ja rikosten kohteeksi joutumisesta ja pelosta*, OPTL:n tutkimustiedonantoja 58, Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 29, Helsinki, 2004, ISBN 951-704-298-1, ISSN 1235-9254.
- Helminen, Klaus & Lehtola, Kari & Virolainen, Pertti, *Esitutkinta ja pakkokeinot*, Kauppakaari, Lakimiesliiton kustannus, Jyväskylä, 2002, ISBN 952-14-0329-2.
- Häkkinen, Kaisa, Turun yliopiston suomen kielen professori, henkilökohtainen tiedonanto 14.10.2004.

Jokela, Antti, *Uudistuva rikosprosessi*, Kauppakaari OYJ, Lakimiesliiton kustannus, Tampere, 2000, ISBN 952-14-0286-5.

Kemppainen, Jussi, rikosylikonstaapeli, Keskusrikospoliisi, Vantaa, keskustelut 15.1.2005.

Keskusrikospoliisin (KRP) vuosikertomus 2002.

Kiiski, Kimmo, ylikomisario, rikostorjunnan opetusalue, Poliisikoulu, Tampere, henkilökohtainen sähköpostiviesti 3.11.2004.

Kjällman, Petra, ”*Todistajien suojelun parantaminen tarpeen*”, Helsingin Sanomat, 13.11.2003.

Koskela, Hille, Turha pelko pois? Väkivallan pelon ymmärtäminen poliisin haasteena. Sisäministeriön poliisiosaston julkaisussa, *Poliisin toimintaympäristön strateginen uudelleen arviointi*, 2001, ISSN 1236-049X, ISBN 951-734-406-6.

Lager, Irma, *Lainkäytön pääasiat*, Lakimiesliiton kustannus, Jyväskylä, 1994, ISBN 951-640-738-2.

Laine, Matti, *Johdatus kriminologiaan ja poikkeavuuden sosiologiaan*, Tietosanoma, Helsinki, 1991, ISBN 951-885-072-0.

Lappalainen, Juha & Frände, Dan & Koulu, Risto & Niemi-Kiesiläinen, Johanna & Rautio, Jaakko & Sihto, Juha & Virolainen, Jyrki, *Prosessioikeus*, WS Bookwell Oy, Juva, 2003, ISBN 951-670-086-1.

Lintilä, Kari, rikoskomisario, Helsingin kihlakunnan poliisilaitos, talousrikosyksikkö, keskustelut 1.11.2004.

Neiglick, Kirsi, yliopettaja, *Ihmisoikeudet* -luentomateriaali Poliisiammattikorkeakoulu, 2004.

Niemi-Kiesiläinen, Johanna, *Johdatus esitutkinta- ja pakkokeinolakeihin*, Werner Söderström lakitieto oy, Vantaa, 2000, ISBN 951-670-044-6.

Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2002:4, *Rikosprosessin tarkistaminen*, ISSN 1458-6452, ISBN 952-466-007-5.

Pohjoismaiden Neuvosto, A/1232/nord/2000, ehdotus yhteispohjoismaisen todistajansuojeluohjelman perustamisesta.

-
- Pohjoismaiden Neuvosto, A/1246/nord/2001, ehdotus yhteispohjoismaisiksi toimenpiteiksi rikosoikeudenkäyntien osapuolten ja todistajien suojelemiseksi väkivallalta, uhkauksilta ja kostolta.
- Poliisin toimintaympäristön strateginen uudelleenarviointi*, Sisäministeriön poliisiosaston julkaisu, 2001, ISSN 1236-049X, ISBN 951-734-406-6.
- Poliisin turvallisuusbarometri 2001*, Sisäministeriön poliisiosaston julkaisu, 2001, ISSN 1236-049X, ISBN 951-734-489-9.
- Poliisibarometri 2003*, Sisäministeriön poliisiosaston julkaisu, 17/2004, ISSN 1236-2840. ISBN 951-734-677-8.
- Pölönen, Pasi, *Henkilötodistelu rikosprosessissa*, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2003, ISSN 0356-7206, ISBN 951-855-203-7.
- Rantanen, Kalevi, *Kuvapuhelin poistaa pelkoja*, Suomen Kuvalehti, 31/2004:48.
- Recommendation R/97/13, Council of Europe, *of the committee of ministers to member states concerning intimidation of witnesses and the rights of the defence*. Adopted by the Committee of Ministers on 10 September 1997 at the 600th meeting the Ministers Deputies.
- Silminnäkö (nim.), ”*Enpä lähde enää oikeuteen todistajaksi*”, Helsingin Sanomat, 6.11.2003.
- Statens offentliga utredningar, *ett nationellt program om personsäkerhet*, 2004:1.
- Statens offentliga utredningar, (Brottsofferutredningen), *Brottsoffer – Vad har gjorts? Vad bör göras?*, 1998:40.
- Virolainen, Jyrki, *Rikosprosessioikeus I*, Pandecta Oy, Jyväskylä, 1999, ISBN 952-5147-10-X.
- Virolainen, Jyrki & Pölönen, Pasi, *Rikosprosessin perusteet*, Gummerus kirjapaino oy, Jyväskylä, 2003, ISBN 951-670-098-5.

Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita (ISSN 1455-8289)

Anne Alvesalo (toim.)
KIRJOITUKSIA TALOUSRIKOLLISUUDESTA 1
1998

Juha Joutsenlahti & Juha Koivisto
PÄÄLLYSTÖN KEINOT ALAISTEN TYÖSSÄJAKSAMISEN
YLLÄPITÄMISESSÄ
1998

Ahti Laitinen & Leo Nyqvist & Anita Laine & Pekka Tuokko
AUTOVARKAAT
Ajoneuvorikosten esiintyminen, tekijät ja tausta
1999

Konsta Korhonen
KANSALAISEN TURVALLISUUS
Yhteenvetotutkimus paikallispoliisin turvallisuustiedusteluista
1999

Anne Alvesalo & Raimo Lahti (toim.)
KIRJOITUKSIA TALOUSRIKOLLISUUDESTA 2
1999

Esa Käyhkö
EUROOPAN POLIISIYHTEISTYÖ JA JULKINEN VASTUU
1999

Marko Viitanen
KANTELOT POLIISISTA
Ylemmille lainvalvojille poliisista tehdyt kantelut vuonna 1996
1999

Pirjo Lillsunde & Pertti Luntiala & Antti Penttilä & Heikki Seppä
HUUMAUSAINOIDEN KÄYTÖN TUNNISTAMINEN TIELIIKENTEESSÄ
2001

Pekka Uotila
EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIEHEN JA EOA:n POLIISITOIMINTAAN
KOHDISTUNEET KANTELURATKAISUT 1989–1999
2001

Teuvo Arolainen (toim.)
TURVALLISUUTTA, DRAAMAA JA UUTISKILPAILUA
Yhteenveto poliisin ja vakuutusalan ajankohtaisseminaarista
2001

Ari-Pekka Lehtinen
PERHEVÄKIVALTA – POLIISIN PAINAJAINEN
2002

Ari Määttä
LUOTTAMUKSELLISEN VIESTIN SUOJA ERITYISESTI TIETOVERKOISSA
2002

Anne Jokinen & Janne Häyrynen & Anne Alvesalo
YRITYKSET TALOUSRIKOLLISUUDEN UHREINA
2002

Olli Hurttu
KUOLEMAN AIHEUTTANUT LÄHISUHDEVÄKIVALTA
2002

Heikki Majamaa
LAPSEN SEKSUAALINEN HYVÄKSIKÄYTTÖ JA TILASTOHARHAT
2003

Kauko Hakala & Pekka Penttilä
KENTTÄTOIMINNAN YLEISJOHTAMINEN
(Huom. Turvallisuusluokiteltu III, LUOTTAMUKSELLINEN)
Julkl (621/1999 24.1 §:n 5 k)
2003

Erkki Kerola
AMMATTINA POLIISI – PELKÄÄKÖ PUOLISO?
2003

Antti Vilkkö
POLIITTISTEN PUOLUEIDEN SUHTAUTUMINEN TURVALLISUUSYHTEIS-
TYÖHÖN JA POLIISIPALVELUJEN KEHITTÄMISEEN KUNTATASOLLA
2003

Pirjo Lillsunde & Pertti Luntiala & Heikki Seppä &
Teemu Gunnar & Arto Hokkanen & Antti Penttilä
HUUMEET JA LIIKENNE
Uudistettu ja täydennetty painos kirjasta
”Huumausaineiden käytön tunnistaminen tieliikenteessä”
2003

Charlotta von Essen
YKSI HEVOSVOIMA
Ratsupoliisi Suomessa
2003

Markku Heiskanen & Reino Siren & Kauko Aromaa
SUOMALAISTEN TURVALLISUUS 2003

Vuoden 2003 haastattelututkimuksen ennakkotietoja suomalaisten tapaturmien
ja rikosten kohteeksi joutumisesta ja pelosta
(Yhteisjulkaisu Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen kanssa)
2004

Mika Raatikainen
POLIISIN SILMIN – MISSIO KOSOVO 2000–2001
2004

Hannu Mensonen
LAATU RIKOSILMOITUSJÄRJESTELMÄSSÄ
2004

Jari Koski
HENKIRIKOSTEN KONFLIKTITYYPIT HELSINGISSÄ
1985–1988 ja 1996–1999
2004

Jari Pajunen
YHDENVERTAISUUS JA SISÄASIAINMINISTERIÖN OHJEEN VAIKUTUS
POLIISIN TEKEMISSÄ AJO-OIKEUSPÄÄTÖKSISSÄ
2004

Ilmari Viro & Timo Virtanen
POLIISIN TELEKUUNTELUN SEURANTATUTKIMUS
Telekuuntelu tilastojen, tutkinnanjohtajien ja kehittämisen näkökulmasta
2004

Leena Mäkipää
HENKIRIKOS ILTA-SANOMISSA.
Journalistisen kulttuurin murros ja rikosjournalismi vuosina 1980, 1999 ja 2000
2004

Terhi Hakamo
KATUÄLYKKYYS
Tutkimus nuorten kokemasta katuväkivallan pelosta ja pelottomuudesta
2004

Tuunia Keränen
POLIISIN TIEToon TULLUT RASISTINEN RIKOLLISUUS SUOMESSA 2003
2005

Tuunia Keränen
POLIISIN TIEToon TULLUT RASISTINEN RIKOLLISUUS SUOMESSA 2004
2005

Seppo Immonen & Matti Vuorinen
KIHlakuntauudistus, poliisitoiminta ja
turvallisuusyhteistyö

Tutkimus Etelä-Suomen läänin poliisipalvelujen, poliisin organisaation, strategisen johtamisen ja ennakoivan paikallisen turvallisuusyhteistyön kehittämisestä
2005